

8. Pielisen Karjala

8.1. Lieksa

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta (ma/kv nro 41)

Kuvat: Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta, konttorirakennus "herrojen klubi", rivitaloja ja Forsströmin avolouhos. Museovirasto/Marianne

Rautiainen.

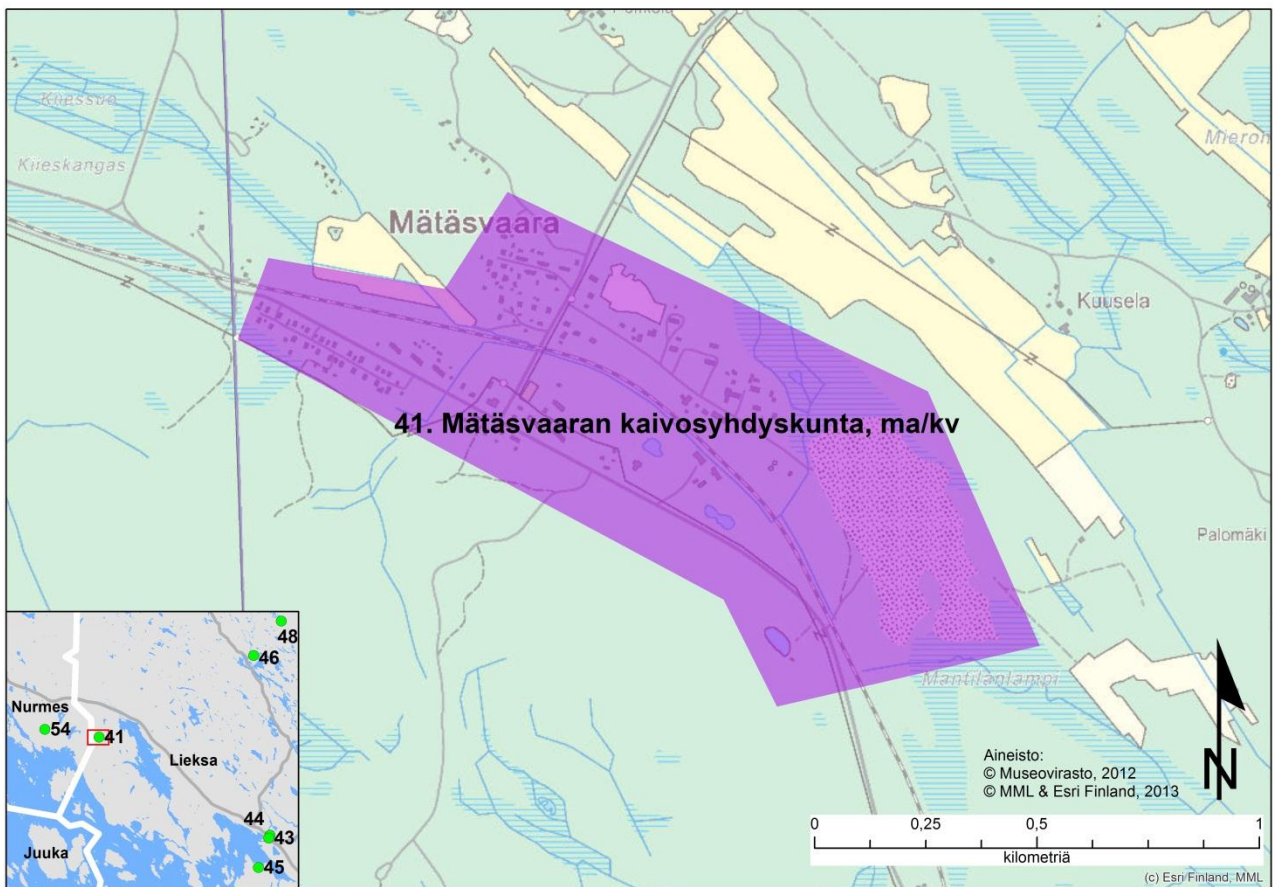
KUVAUS: Mätäsvaaran kaivosyhdyskunnan asuinrakennukset ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan. Kaivos on tyypillinen esimerkki syrjäseudun kaivoksesta ja sillä on myös historiallista merkitystä sotateollisuuslaitoksena. Mätäsvaaran entinen molybdeenikaivos asuntoalueineen sijaitsee Lieksa-Nurmes -maantien varrella. Tuotantorakennuksista on jäljellä enää betonijalustat ja siilot, kaivoskuilut ja laajat jätehiekkadyynit. Asuntoalueen asemakaavassa näkyy hierarkkinen järjestys. Kaupunkimaisesti rakennettu alue jakautuu "herrain puoleen", jossa sijaitsevat johtajien asunnot, klubi ja konttori sekä työntekijöiden asuma-alueeseen.

HISTORIA: Mätäsvaaran molybdeeniesiintymä löytyi 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Koelouhintaa suoritettiin voimakkaimmin 1920 - 1922 ja 1932 - 1933. Molybdeenia käytettiin mm. aseteollisuudessa erikoisteräksen raaka-aineena. Oy Vuoksenniska Ab osti malmialueen 1935 ja kaivos aloitti toimintansa 1939. Kaivosalueen raken-

taminen keskeytyi talvisotaan, mutta välirauhan aikana tuotantotoiminta alkoi koko laajuudessaan. 1940-luvulla Mätäsvaara oli maamme toiseksi suurin malmikaivos. Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta rakennettiin kunnallistekniikoineen nopeasti. Höyryvoimala tuotti sähköä ympäristönkin tarpeisiin ja yhdyskuntaa varten alueelle rakennettiin myös koulu ja palveluita. Kaivoksen kannattavuus romahti toisen maailmansodan jälkeen ja toiminta lopui 1947. Mätäsvaaran tuotantolaitos hävitettiin määrätietoisesti, ja Oy Vuoksenniska Ab:n Haverin kaivokseen (katso erillinen kohde; Haverin kaivosyhdyskunta) siirrettiin osa Mätäsvaaran rakennuksista ja työntekijöistä 1948 - 1949.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaava-alue, kaivos, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Pankakosken tehdas- ja asuntoalueet (ma/kv nro 42)

Kuva: Pankakosken tehdas- ja asuntoalueet. Pankakosken ruukin patruunan talo. Museovirasto/Ulla-Riitta Kauppi.

KUVAUS: Pankakosken tehdas- ja asuinalueen monivaiheiseen rakentamiseen sisältyvät sekä vanha ruukkimiljö että metsäteollisuuden käynnistyminen ja kehittyminen 1900-luvulla. Pankakosken kartonkitehtaan perustamisvaiheen rakennuksia, vuonna 1912 valmistunutta punatiillistä hiomoa ja kartonkitehdasta voimala- ja höyrykattilalaitoksineen on laajennettu ja muokattu useassa vaiheessa aina viime vuosiin asti. Myös Väinö Vähäkallion suunnitelmien mukaan 1930-luvulla rakennettua konttoria on laajennettu kahdesti. Lieksanjoen valjastanut Pankakosken voimalaitos on Alvar Aallon tuotantoa vuodelta 1962. Kosken alajuoksulla 1936 - 1947 toimineen rulla-aihiotehtaan alue on varastoalueena. Kosken partaalla 1820-luvulta vuoteen 1902 toimineen harkkoyhtin ajasta ovat tehdasalueella enää kertomassa 1900-luvun alusta peräsin olevat, entiset tehtaan isännöitsijän ja teknisen johtajan asuinrakennukset sijaitsevat tehtaanpuistossa. Ruukin rakennuttamista työväenasuinalueista on säilynyt Heittopelto, jonne ruukki rakensi 1890-luvulla kahdeksan asuinrakennusta. Hangaspuron ja Rasiväärän asuinalueet ovat kehittyneet tehtaan työväen asutuksena, ensin mainittu 1880-luvulta ja jälkimmäinen 1920-luvulta alkaen. Vaaran korkeimmalla kohdalla, Ohjastien eteläpuolelle, yhtiö rakennutti yhtenäisen asuinalueen välirauhan aikana. Tehtaiden itäpuolella sijaitsevat yhtiön työväenasuinalueet Puroniemi ja Voimakylä. Puroniemi on tehtaan ylemmille toimihenkilöille 1940-luvulla valmistunut omakotialue, jota on 1950-luvulla täydennetty. Voimakylä on syntynyt kahdessa vaiheessa 1950- ja 1960-luvuilla Lieksanjoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä. Niskan (Pankalammen) laaja alue on jälleenrakennuskauden omakotialue.

HISTORIA: Pankakosken harkkoyhtiö aloitti toimintansa 1820-luvulla. Aikoinaan maamme huomattavimpiin harkkoyhtiöihin kuuluneen ruukin tuotantorakennuksista viimeiset purettiin 1903 ja paikalle perustettiin puuhiomo. Yhtiön osti 1909 W. Gutzeit & Co, jolle kauppa merkitsi uuden toimialueen valtaamista. Pankakoskella aloitettiin kartonginvalmistus 1912 ja tehdas oli jo 1915 Suomen suurin valkoisen kartongin tuottaja. Pankakoski toimi itsenäisluontoisena yhtiönä vuoteen 1927, jolloin se liitettiin lopullisesti Enso-Gutzeit Oy:n. Nykyinen Stora Enson Pankakosken tehdas tuottaa edelleen hioke- ja sellukartonkia.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaupungin asuintalo, puunjalostustehdas, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: taajama

Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ma/kv nro 43)

KUVAUS: Pielisen museo sekä Isopappilan ja Lieksan kirkon alue muodostavat Lieksanjoen suulle kulttuurimaiseman, jonka historia juontuu Kirkkosaarelle ja Kaupunginniemeen 1630-luvulla perustetusta Brahean kaupungista. Pielisen ulkomuseoalue esittelee pohjoiskarjalaisen metsätalouselämyksen rakennusperintöä ja elinkeinohistoriaa usealta vuosisadalta, pihapiireistä uiton rakenteisiin. Lieksanjoen rannalla, Pappilanniemessä sijaitsevassa ulkomuseossa on 70 rakennusta. Pihapiirejä on kolme eri vuosisadoilta. Ensimmäisessä pihapiirissä on päärakennus vuodelta 1765 sekä aitta, pistekota ja riistalava. Varakkaan talonpojan asunto 1800-luvulta on kaksitupainen komea hirsitalo, jonka tupa on pinta-alaltaan noin 100 m². Vanhempi tupa on sisustettu 1700-luvun savutuvaksi. Pihan ympärillä on useita aittoja ja talousrakennuksia. Nuorin on pieneläjän mökki 1900-luvun alkupuolelta. Sen pihapiiriin kuuluu lisäksi aitta, sauna ja mukulakivinavetta latoineen. Museon metsäosastossa, Savotanrannassa, voi tutustua metsätyön vaiheisiin ennen sen koneellistumista. Nähtävänä on savottalaisten kämppiä, uittomiesten maja, hevosponntuu ja miehistölautta eli soho päremökkeineen sekä uitto- ja metsätyövälineistöä. Ulkomuseoalueella on lisäksi myllytermä, palo-osasto ja maatalousosasto, jonka keskeisenä rakennuksena on Pielisjärven kunnan viljamakasiini vuodelta 1850. Pielisen museo muodostaa yhdessä Isopappilan ja Lieksan kirkon alueen kanssa Lieksanjoen kulttuurimaiseman. Nykyinen, järjestyksessään seurakunnan neljäs kirkko sijaitsee edeltäneiden kirkkojen paikalla Lieksanjoen rannalla. Sitä ympäröi kirkkopuisto sankarihautausmaineen. Kirkkopuistossa on myös vanha ortodoksinen tsasouna.

HISTORIA: Pielisen museo pohjautuu opettaja Onni E. Koposen 1930 - 1940-luvuilla keräämään esinekoelmaan, joka myöhemmin siirtyi Lieksan kauppalan haltuun. Lieksan kauppalan ja Pielisjärven kunnan yhteinen museo, Pielisen kotiseutumuseo (nyk. Pielisen museo), perustettiin 1955. Ulkomuseon rakentaminen aloitettiin 1963. Lieksa, joka perustettiin 1400-luvulla, on vanhimpia Pielisen kyliä. Stolbovan rauhan 1617 jälkeen Pielisjärvi siirtyi Ruotsi-Suomen yhteyteen ja kreivi Pietari Brahe perusti Lieksanjoen suulle Brahean kaupungin vienankaupan keskuksiksi 1653. Samaan aikaan jo 1639 perustetun Pielisjärven luterilaisen seurakunnan keskus siirrettiin Nurmekselta Lieksaan. Kun Brahean kaupunki hävitettiin 1680-luvulla, paikalle jäi Pielisjärven pitäjän kirkonkylä. Lieksasta muodostui Pielisen itäosan kaupan, etenkin puukaupan, keskus 1800-luvun loppupuolella. Kirkonkylä sai kauppalanoikeudet 1936. Lieksan nykyinen kirkko (ent. Pielisjärven kirkko) valmistui 1982 arkkitehtien Raili ja Reima Pietilä suunnittelemana. Kirkko rakennettiin edeltäneen, 1979 palossa tuhoutuneen, kirkon paikalle.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, museo, pappila, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

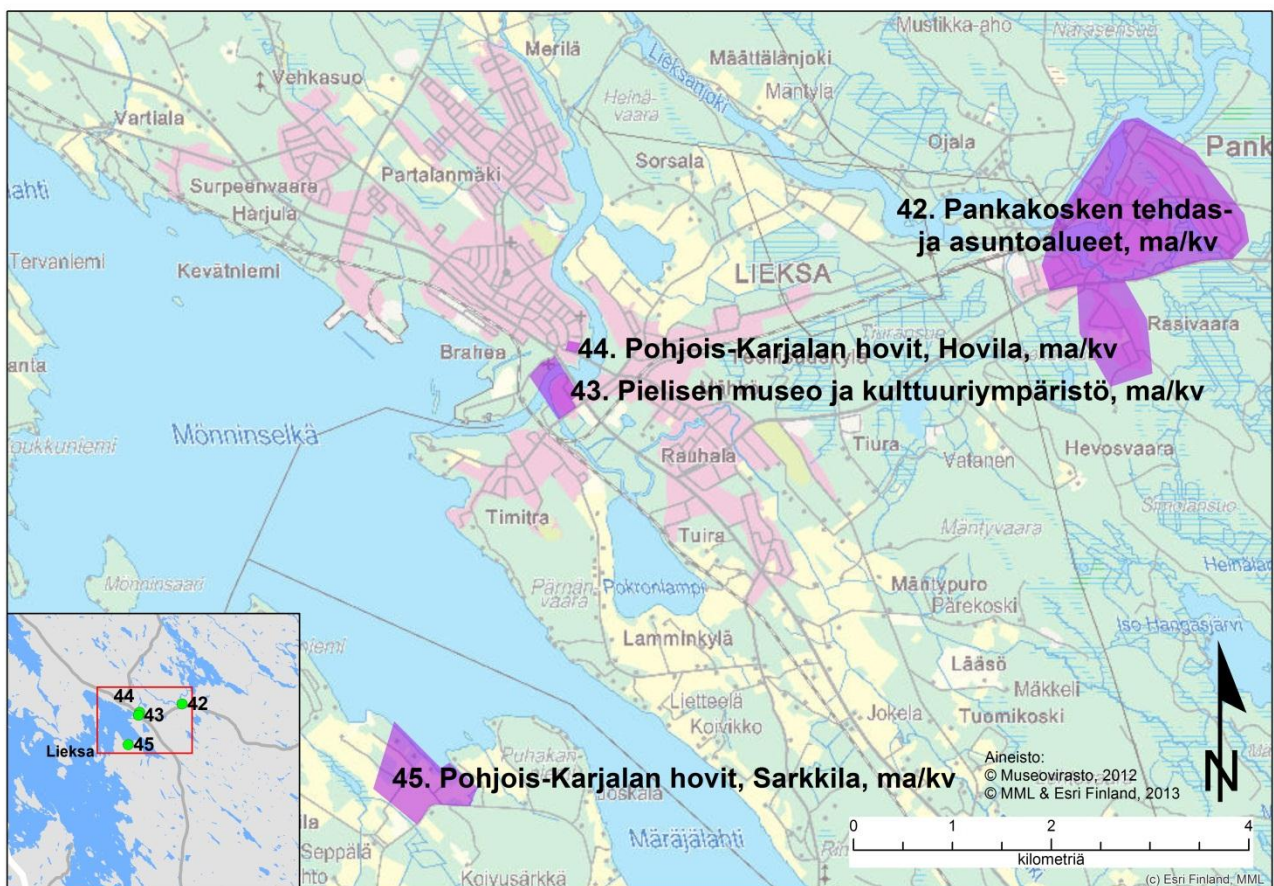
Pohjois-Karjalan hovit; Hovila ja Sarkkila (ma/kv nro 44 ja 45)

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Lieksan Sarkkilan hovi edustaa myöhäisempirekauden rakentamista. Hovin on rakennuttanut tuomari Isaaq Stenius 1840-luvulla. Lieksan keskustan tuntumassa oleva Hovila on 1830-luvulta.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjää läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Lieksan Hovila oli veronkantokirjuri Simo Affleckin eli Simo Hurtan hovi.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talusrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agrarimaisema

Salpalinja (ma/kv nro 46, 47 ja 48); Puuruu, Viisikko, Änäkäinen

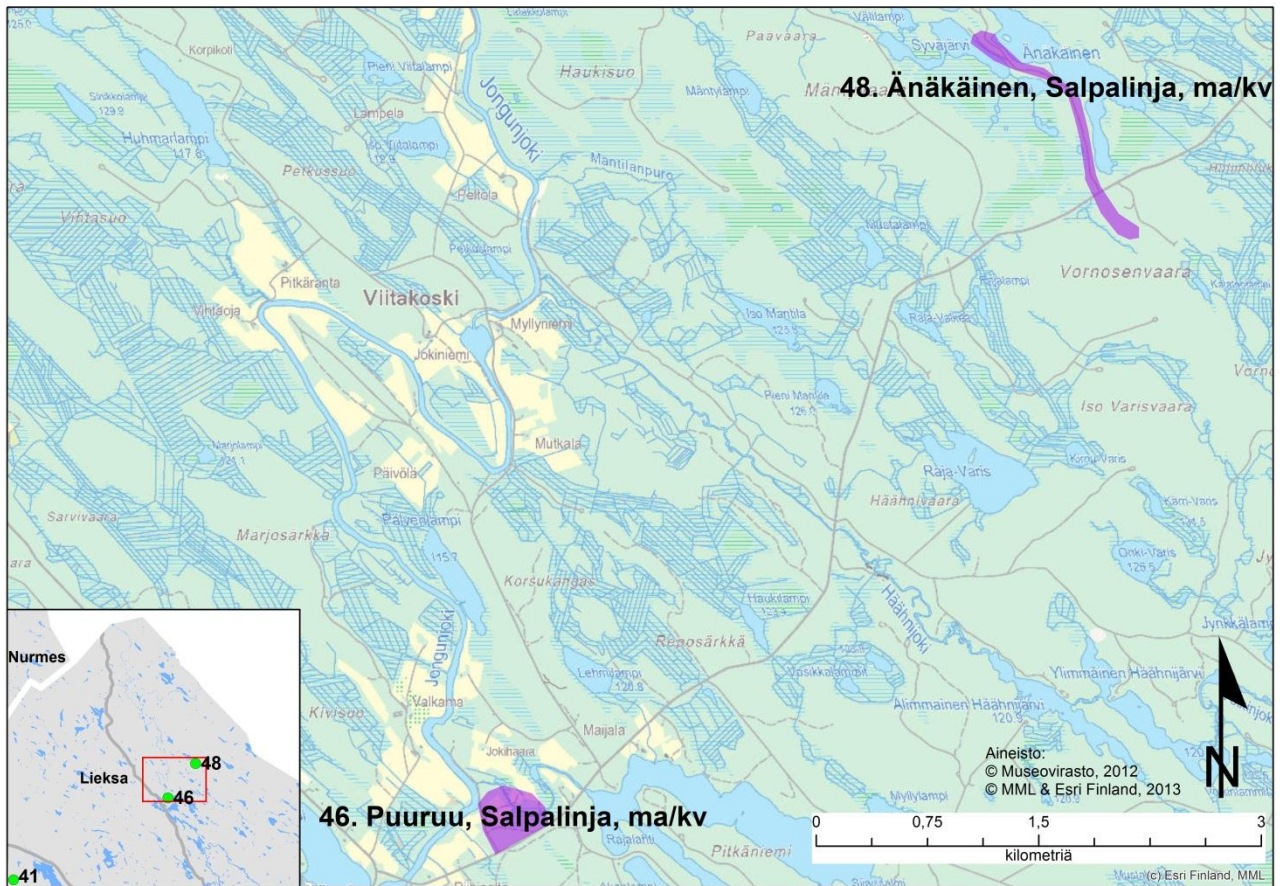
KUVAUS: Salpalinja on yksi merkittävimmistä II maailmansodan aikana rakennetuista linnoitusketjuista. Se on verrattavissa ranskalaiseen Maginot-linjaan, saksalaiseen Atlantin valliin ja Länsivalliin, kreikkalaiseen Metaxas-linjaan tai Pohjois-Afrikan Marethin linjaan. Suomenlahdelta Lappiin ulottuva Salpalinja jakautuu valtakunnallisesti kolmeen puolustusalueeseen: eteläisimpänä on yhtenäinen puolustusasema Suomenlahden rannalta Luumäen Kivijärveen asti, linjan keskiosassa ovat vesistöihin nojautuvat asemat Kivijärven, Saimaan ja Pielisen välillä sekä pohjoisimpana tärkeimpien tiesuuntien linnoitteet Pielisestä pohjoiseen aina Petsamoon asti. Suomenlahden ja Saimaan väliselle kannakselle rakennettiin 90 % puolustusaseman rungon muodostavista teräsbetonikorsuista. Kaikkiaan Salpalinjalla on 728 teräsbetonikorsua, yli 3 000 puista kenttälinnoitetta, noin 350 km taistelu- ja yhdyshautaa, 225 km panssarikiviestettä ja 130 km kaivantoestettä. Valtakunnallisesti merkittäviä Salpalinjan osia ovat eri maakunnissa hyvin säilyneet linnoitekokonaisuudet, jotka parhaiten kuvastavat puolustusrintaman monimuotoista rakennustapaa ja sijoittumista lähes koko itärajalle. Pohjois-Karjalassa Salpalinjaan kuuluvia rakenteita on mm. Joensuun Marjalassa, jossa niitä on myös kunnostettu. Ilomantsin Sonkajan kiviasteet ovat itäistä Salpalinjaa. Lieksassa on Viisikon, Änäkäisen ja Puuruun kunnostettuja etuasemakohteita.

HISTORIA: Salpalinja rakennettiin pääosin talvi- ja jatkosodan välillä 1940 - 1941 Suomen itärajan turvaksi. Vaikka Salpalinjalla ei koskaan taisteltu, sillä oli kuitenkin välillinen vaikutus jatkosodan tapahtumiin. Puolustusrintaman virallinen nimi oli vuodesta 1944 Suomen Salpa ja sittemmin Salpa-asema, linnoitusketjusta käytetään myös nimitystä Salpalinja. Salpalinjan rakentamispäätös tehtiin maaliskuussa 1940, kun Suomi luovutti Moskovan rauhansopimuksen mukaan Neuvostoliitolle Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, itäisen Suomenlahden ulkosaaret, Petsamon Kalastajasaarenon sekä Sallan ja Kuusamon itäosat. Salpalinjan rakentamista johti Linnoitustoimisto Myllykoskella. Noin 400 hengen toimistoon koottiin sotilas- ja siviiliasiantuntijoita, kuten insinöörejä, rakennusmestareita, pikakurssitettuja pioneeriupseereita. Salpalinjan rakensivat ns. välirauhan aikaiset armeijakuntien työprikaatit aluksi ilman louhinta- tai betonikoneita. Kantalinnostustyö käynnistyi kesällä 1940. Jatkosodan aikaisia linnoitusten täydennystöitä johti Linnoitussuunnitteluesikunta. Työt jatkuivat joulukuun 1944 alkuun saakka, loppuvaiheessa rannikkotyökistön asemissa. Samaan aikaan Salpalinjan kanssa rakennettiin Hankoniemen poikki Harparskoglinja.

Yksityiset ja yhteisöt ryhtyivät kunnostamaan Salpalinjaa 1980-luvulla. 1990-luvulla ryhdyttiin mm. Suomussalmen Raatteen tien Purasjokilinjan kunnostukseen Museoviraston ja työministeriön yhteistyönä ja suoritettiin ensimmäiset inventoinnit Kainuussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: linnoitus, museo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema, metsämaisema, taajama

Vornan tie (ma/kv nro 300), Joensuu ja Lieksa

KUVAUS: Vornan tie on osa vanhaa Tuupovaaran suunnasta Lieksaan kulkevaa tietä, joka on palvellut Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie sisältyy tiehallinnon museotie-valikoimaan. Tiehallinto on valinnut museotiet niiden valtakunnallisen merkityksen ja linjauksen säilyneisyyden perusteella kuvastamaan liikenneverkon kehitysvaiheita nykypäiviin saakka. Vornan ja Kyyrönvaaran välillä kulkevan Vornan tien mutkitteleva noin 2,5 kilometrin pituinen tieosuus on luonnonkauniissa järvi- ja harjumaisemassa. Tien varrella on Suomen sodan aikana 8.10.1808 käydyin taistelun muistomerkki.

HISTORIA: Vornan tie tehtiin pikkuvihan aikana huoltotieksi. Tien raivauksen aloittivat miehityksen aikana 1741 - 1743 venäläiset, jotka halusivat avata yhteyden Sortavalasta Kajaanin kautta Ouluun. Pohjois-Karjalassa tie kulki Tohmajärveltä Lieksaan ja Nurmekseen ja se palveli Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie lienee pääosin noudattanut vanhoja tielinjoja ja ratsupolkuja. Vornan harjulla ja kapeikossa käytiin Suomen sodan aikana Vornan viivytystaistelu, jonka suomalaisena johtajana toimi Isak Stenius.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Ikolanaho (ma/km nro 187), Kolin kansallispuisto

Ikolanahon pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva entinen savottakämpä, joka käytössä vuokratupana. Kämpä 1950, peruskorjattu 1995. Ikolanahon kämpä sijaitsee korkealla rinteessä aukean niityn laidalla, vanhan torpan paikalla. Asutushistoriallisesti, maisemallisesti ja metsänkäytön historian kannalta huomionarvoinen kohde.

Kaarnan huvila (ma/km nro 188), Koli

Ylä-Kolintien varrella, matkailullisesti keskeisellä Kolin maisemareitinvarrella on Kolin vanha Ylämaja (osittain siirretty).

Kantelelahti (ma/km nro 189), ID 422-431-382, Kantelelahdentie 60

Rakennuksineen ja ympäristöineen Kantelelahden suurtila voidaan lukea kuuluvan maakunnallisesti arvokkaaseen Viensuun kylämaiseen. Pitkä päärakennus (1890-luku) ja aittarivi (vanhimmat osat n. 1750) ovat tienvarsimaisen kiintopisteenä. Päärakennuksen arkkitehtuuri edustaa harvinaisen selvästi kartanorakentamisesta vaikutteita saanutta talonpoikaisempireä. Sen julkisivussa huomionarvoista on kaksi eriluonteista kuistia sekä talon alle luonnonkivistä holvattu iso kellari. Tila on ollut asuttu 1700-luvun puolivälistä alkaen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: päärakennus, kuistit, holvattu kellari, aittarivi, talonpoikaisempire

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Kelvän pysäkki (ma/km nro 190)

Kelvän rautatieasema edustaa rautatiehallinnon pysäkin tyyppiirustusten mukaan toteutettua jugend-arkkitehtuuria (arkkit. T. Hellström). Vanha asema-arkkitehtuuri kuuluu erottamattomana osana rautateiden perinteiseen tienvarsimaiseen.

ARVOT: kulttuurihistorialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pysäkki, rautatieasema, tyyppiirustus, jugend

Kolin kylämaisema (ma/km nro 191)

- Kolin Ryynänen (Kallela) ID 422-411-810, Ylä-Kolintie
- Osuustalo (Koposen talo) ID 422-411-809, Merilänrannantie
- Seurojentalo (Kolin Ipatin talo) ID 422-411-807, Merilänrannantie
- Kolin Kirkko ja Seurakuntatalo ID 422-411-824, Ylä-Kolintie 4 A
- Terveystalo ID 422-411-826, Ylä-Kolintie 5 A
- Kolin Koulu ID 422-411-825, Ylä-Kolintie

Kolin keskus on hyvä esimerkki tienristeyskylästä, jonka 1900-luvun alkuvuosikymmenien rakennuskanta on sijoittunut luontevaksi osaksi omaa ympäristöään. Risteysalueen rakennuksilla on merkitystä perinteisen kyläkuvan ja kylän tienvarsimaiseman kannalta. Ympäristön kulttuurimaisema on muovautunut hiljalleen lähelle 1900-luvun puoliväliä jatkuneen kaskeamisen ja metsälaidunnuksen seurauksena. Tienristeyksen liikerakennukset kuten Kyläkauppa ja PKO ja etenkin talonpoikaisrakentamista edustavat Kolin Ryynänen ja Osuustalo sekä seurojentalo ja kirkko muodostavat kyläkeskuksen kiintopisteen. Terveystalo ja koulu 1950-luvulta sekä ns. rintamamiestalo ovat hyviä esimerkkikohteita sodanjälkeisestä rakentamisesta. Kylän liepeille sijoittuu huomionarvoisia opetus- ja tutkimuskohteita kuten Ollila; savokarjalaisen kaskikulttuurin esittelykeskus sekä Vaarala; perinnemaisemanhoitoa esittelevä metsänvartijan toimipaikka. Kansallismaisemana Kolilla on merkittävä asema Suomen kulttuurihistoriassa. Se on kansallinen symbolikohde, joka luonnonkauneutensa ansiosta on ollut matkailun suosiossa ja taiteilijoiden innoituksen lähteenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: symbolikohde, tienristeyskylä, liikerakennus, kyläkauppa, seurojentalo, rintamamiestalo, talonpoikaisrakentaminen, sodanjälkeinen rakentaminen, kansallismaisema

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, matkailualue, kansallismaisema

Kontiovaaran - Ulkkasärkkien maisematie (ma/km nro 301)

Maisematie 9 km, Lieksan kaupungin alueella. Kapea ja mäkinen, harjujen päällä kulkeva mutkainen soratie. Tieltä avautuvat kauniit, erämaiset suo- ja metsämaisemat.

Kotilaisen kauppaliike (ma/km nro 192), ID 422-415-15, Pie- lisentie 17

Kotilaisen kauppaliike (1922) on Lieksan kirkonkylän aikainen kauppa-
asuintalo, joka piharakennuksineen muodostaa perinteisen ja hyvin
säilyneen kokonaisuuden. Se on historiallinen osa Lieksan pääkadun
(ent. kylätien) katunäkymää.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kauppa-asuintalo, piharakennus, katunäkymä

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Kotiseututalo "Pytinki" (ma/km nro 193), Yrjöläntie 26

Kotiseututalo ulkorakennuksineen. "Pytinki", vaivaistalo vuodelta 1911,
on edustava esimerkki aikansa puisesta laitosrakentamisesta maaseu-
dulla. Talousrakennukset, pellot sekä viihtyisyys ja kodikkuus olivat
olennainen osa laitospäristöä. Rakennusten arkkitehtoniset yksityis-
kohdat, jylhä muoto ja symmetria heijastavat hyvin aikansa suunnittelu-
tavoitteita. Jokivarsi, avoimet pellot ja perinteisesti kunnostetut raken-
nukset luovat autenttisen kulttuuriympäristön ja edustavat puitteet pai-
kan nykyiselle toiminnalle kotiseututalona.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vaivaistalo, laitosrakentaminen

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Kuusenjuuri (ma/km nro 194), Kuivasalmentie 10

Pietarilan vanha pihapiiri on huomionarvoinen osa jyrkkäreunaisia vaaroja ja rantaa myötäilevän tieosuuden
maisemakuvaa ja samalla tärkeä osa maakunnallisesti arvokasta Viensuun kylämaisemaa. Päärakennus (1842)
edustaa melko alkuperäisessä asussaan säilynyttä, vaurastuessaan jatkettua (24 m), talonpoikaistaloa. Vanhan
asuinrakennuksen ja aittojen luonteva sijoittelu vaaran rinteelle on osoitus entisaikojen taitavasta rakennuspai-
kan valinnasta. Toisaalta talon pohjoispäädyssä on tehty muutoksia, mikä näkyy julkisivussa perinteestä poik-
keavana ikkunana. Lisäksi viereiset uudisrakennukset 1950-luvulta ja myöhemmiltä vuosikymmeniltä eivät tue
kulttuuriympäristön arvoja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: talonpoikaistalo, rakennuspaikan valinta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, ranta-alue

Kylänlahden nuorisoseurantalo (ma/km nro 195), ID 422-414-415, Kylänlahdentie 84

Kylän perinteiseen tienvarsimaisemaan kuuluu olennaisesti pienimittakaavaisuudessaan viehättävä nuorisoseurantalo. Pohjakaavaltaan symmetrinen, osittain 2-kerroksinen ja arkkitehtuuriltaan talonpoikaisjugendia edustava rakennus on vuosilta 1917 - 1920 (suunnit. Väinö Rankka). Talo on toteutettu ajalleen tyyppilliseen tapaan lahjoitushirsin ja talkoovoimin.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: seurantalo, talonpoikaisjugend

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu

Lieksan Pyhän profeetta Elian kirkko (ma/km nro 196), Iljankatu 14

Rakennusvuosi: 1960

Suunnitellut: Arkkitehti Selim Savonius ja yli diakoni Leo Kasanko

Pyhitetty: Pyhän profeetta Elian muistolle

Praasniekka: heinäkuun 20. päivänä

Lieksan pääkadun kaupunki- ja katutila (ma/km nro 197)

- **Pielisentie 1, Pielisjärven Osuusliike ID 422-415-14**
- **Pielisentie 3, Tekninen virasto**
- **Pielisentie 7, Entinen apteekki**

Teknisen viraston vanha ja uusi osa sekä hieman loitompana oleva vanha apteekki muodostavat Pielisen Osuusliikkeen rakennusten kanssa visuaalisesti yhtenäisen, mutta iältään kerroksisen katuseinämän. Tämä monipuolinen tienvarsi edustaa sekä rakennushistoriallisilta että kaupunkikuvallisilta arvoiltaan Lieksan intensiivisintä liikekeskusta.

Se on Ylä-Karjalan alueella ainoa selkeästi tiivistä kaupunki- ja katutilaa edustava tieosuus. Rakennusten tiiviisti rajaama katutila muodostaa kontrastin muuten väljästi rakennetulle maalaismaiselle kaupunkialueelle. Jokainen rakennus erottuu katuseinämästä heijastaen hyvin aikakautensa materiaalivalintoja ja tyylipiirteitä. Lisäksi huomionarvoista on Pielisjärven Osuusliikkeen suurpalolta säilynyt vanhin osa. Sen alin kerros on toteutettu harvinaisella pystyhirsitekniikalla, mikä antaa kohteelle huomattavaa rakennusteknistä lisäarvoa. Se valmistui v. 1925 Pielisen Osuusliikkeen pääyrymäläksi SOK:n rakennusosaston piirustusten mukaan. Rakennusta laajennettiin myöhemmin v. 1937 2-kerroksisella "funkkis-talolla".

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: katuseinäma, liikekeskusta, kaupunki- ja katutila, pystyhirsitekniikka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Lieksan rajakomppanian kasarmi (ma/km nro 198), ID 422-415-221, Timitrantie 3

Alkuaan Lieksan rajakomppaniaa palvellut kasarmi (arkkit. Wikström) liittyy Suomen sotahistoriaan. Korkealle mäelle sijoittuva ”Timitran linna” palotorneineen näkyy kauas ja toimii alueen maamerkinä. Valmistuessaan (1934 - 1945) se oli Lieksan ensimmäinen iso kivirakennus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kasarmi, kivirakennus, maamerkki

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Moisionkadun koulu (ma/km nro 199, ID 422-415-9, Moisionkatu 15

Moisionkadun koulu on Lieksan keskustan vanhin käytössä oleva koulurakennus (1927 - 1928) ja paikkakunnan oppikoulun tyyssija. Se on osa historiallista Lieksa kaupunkikuvaa. Julkisivu listoituksineen ja jäsentelyineen on "kouluesimerkki" 1920-luvun klassismista ja aikansa puuarkkitehtuurista. Vanhaa koulua laajennettiin uudella osalla 1950-luvun puolivälissä silloisen aikakauden rakennustapaa noudattaen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: koulu, klassismi, puuarkkitehtuuri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Mähköntien kaarisilta (ma/km nro 200)

Mähköntien kohdalla Lieksanjoen ylittävä silta (1926) on maamme ainoa kaksiaukkoinen kaarisilta. Se on kapea, mutta pienimittakaavaisuudessaan viehättävä ja mielenkiintoinen elementti Lieksanjoen kulttuurimaisemassa.

Sillä on myös erityistä symboliarvoa Lieksan kaupunkikuvassa.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kaksiaukkoinen kaarisilta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, joki-alue

Mäkränmaja (ma/km nro 201), Kolin kansallispuisto

Mäkränmajan pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva entinen metsätyökämpä (entiseltä nimeltään Siko-lampi), joka käytössä vuokratupana. Kämpä 1945, majaa korjattu 1990-luvulta lähtien, viimeksi 2011. Metsän keskellä kallion päällä sijaitseva maja. Metsänkäytön historian kannalta arvokas kohde.

Paateri (ma/km nro 202), ID 422-432-552, Paateri 21

1950-luvun maatilan pihapiiri on muotoutunut monipuoliseksi kuvanveistäjä Eeva Ryynäsen ateljeekodiksi. Sekä vanhojen rakennusten yksityiskohdissa että uudessa arkkitehtuurissa näkee taiteilijan omaperäisiä ratkaisuja ja veistoksellista kädenjälkeä. Mm. uuden kirkon (1991) seinät on toteutettu erikoisella, jo keskiajalta periytyvällä, pystyhirsitekniikalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: 1950-luvun maatila, ateljeekoti, kirkko, pystyhirsitekniikka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, metsää, peltoa, joenranta

Pappila (ma/km nro 203), ID 422-429-451, Viekinjärventie 13

Tunnetaan myös nimellä Törmälä. Peltomaiseman ja joen reunustama Pappilan pihapiiri (1900-luvulta) on eheä ja harmoninen kulttuuriympäristökokonaisuus. Ulkoasultaan hyvin säilyneine rakennuksineen se on tärkeä osa Viekin kyläkuvaa. Navettarakennuksessa vuodelta 1947 toimii nykyisin vapaapalokunta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pappila, pihapiiri, navettarakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, peltoa, joenranta

Pielisentien ja Asemakadun risteysalue (ma/km nro 204)

- Pielisentie 36, ID 422-415-18, (piharakennus ID 422-415-20)
- Pielisentie 38, Pehkosen talo ID 422-415-19
- Pielisentie 41, ID 422-415-21
- Pielisentie 42, Seurahuoneen talo ID 422-415-22
- Pielisentie 44, Kulman talo ID 422-415-23
- Asemakatu 5, ID 422-415-1

Pielisentien ja Asemakadun risteysalue ilmentää hyvin 1930-luvun pikkukaupungin tai kauppalan keskustarakentamista. Se kertoo monipuolisesti Lieksan palon (1934) jälkeisestä liikerakentamisesta. Kaupunkirakenteellisena solmukohtana paikalla on vahva kaupunkikuvallinen ja historiallinen merkitys. (Suurpalolta säilynyt Pielisentie 36:n piharakennus edustaa vanhempaa rakennuskantaa 1800-luvun lopulta.)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liikerakentaminen, risteysalue, solmukohta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Pohjoismaiden Yhdyspankintalo (ma/km nro 205), ID 422-415-29, Simo Hurtankatu 11

Pohjoismaiden Yhdyspankintalo (1914) on historiallinen osa Lieksan keskustan kaupunkikuvaa. Pankkitalo on arkkitehtuuriltaan kertaustyyliä edustava puinen liike-asuintalo 1900-luvun alusta. Rakennuksessa on poikkeuksellinen säterikatto ja korostetut pankkisalin ikkunat.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liike-asuintalo, pankkitalo, säterikatto, puuarkkitehtuuri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Poikola (ma/km nro 206), Kolin kansallispuisto

Poikolan pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva 1930-luvun pihapiiri. Poikolan asuinrakennus, iso lato, savusauna ja kaksi varastorakennusta, kaikki vuodelta 1930. Rakennukset sijaitsevat avoimen ränniityn itäreunalla. Alkuperäisenä säilynyt kokonaisuus, joka on suojeltava liialta "korjaukselta".

Sibeliuksen aitta (ma/km nro 207), ID 422-415-777, Monolanniemi

Kolin vaarojen kehystämään Pielisen järvimaisemaan sijoittuu huomattava kulttuurihistoriallista merkitystä omaava Sibeliuksen aitta. Se edustaa entisaikojen kesämökkikulttuuria, ja siihen liittyy kiehtovaa perinnettä. Sibeliuksen tiedetään viettäneen häämatkaansa (kesällä 1892) Monolassa, jonne silloinen isäntäväki majoitti matkailijoita jo 1800-luvulla. Noilta ajoilta paikalla on jäljellä enää unohdettu ja vaatimaton aitta (osa purettu), jossa perimätiedon mukaan säveltäjämestarin tiedetään majoittuneen.

ARVOT: historialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: aitta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, omakoti- ja loma-asutusalue, ranta-alue

Viensuun tuulimylly (ma/km nro 208), ID 422-431-378, Viensuuntie

Viensuun tuulimylly (1873 - 1874) on pitäjän ainoa hirsinen tuulimylly ja maakunnallisestikin harvinaisuus. Se on siirretty Viensuun koulun tontille luontevaksi osaksi perinteistä rantaniittymaisemaa. Kyläkuvan kannalta se sijaitsee näkyvällä ja edustavalla paikalla salmen rannalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: tuulimylly, rantaniitty

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, rantaniittyä, joenranta

Vuonislahden asema-alue (ma/km nro 211)

- **Asematie 6, VR - Vuonislahden asema ID 422-432-520**
- **Asematie 8, Koivula ID 422-432-521**
- **Asematie 3, Nurmi ID 422-432-522**

Vuonislahdella radanvarrella on eheä jugend-ajan asemamiljö (1906-10). Asemarakennuksen lisäksi siellä on edustettuina hierarkkinen skaala arkkite. Thure Hellströmin mallien mukaan toteutettuja eri virkailijoiden asuntoja; asemarakennus/asemapäällikön asunto (V luokan asema) sekä ratamestarin ja asemamiehenasunto pihapiireineen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: jugend, asemamiljö, virkailijan asunto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, asema-alue

Rakennussuojelukohteet

Hovila (sr nro 147), ID 422-415-3, Korpi-Jaakonkatu 1

Lieksan kylän vanhin säilynyt asuinrakennus. Päärakennus empirevaikutteinen, mahdollisesti C.L. Engelin suunnittelema. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pohjois-Karjalan hovit; Hovila (ks. ma/kv-alue nro 44).

SUOJELU: Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt 2004.

Kuikkaniemen kalamaja/Kuikkaniemen kalasauna (sr nro 144), ID 200182

1800-luvulta peräisin oleva kalamaja on suojeltu Ympäristöministeriön päätöksellä v. 1994.

SUOJELU: asetus 480/85

Laklajärven metsäkämpäyhdyiskunta (sr nro 145), ID 422-893-805

Laklajärven kämppyhteisö (1952 - 1953) on edustava jääne omana aikanaan kukoistaneesta, nykyisin kadonneesta sodan jälkeisestä savotaperinteestä. Se on valtion omistama, suojeltu rakennuskohde. Päärakennus, jätkien asuttama savottakämpä, on säilynyt myös sisustukseltaan autenttisenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

SISÄLTÖ: kämppyhteisö, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsää

SUOJELU: Museovirasto/Metsähallitus varjelu

Lieksan ent. aluemetsänhoitajan virka-asunto/Lieksan aluemetsänhoitajan virkatalo (sr nro 149), ID 200145 ja 422-415-11, Mönninkatu 12

Kohde on hyvin säilynyt esimerkki 30-luvun metsänhoitajan virkatalosta (1937). Se on olennainen osa metsätalouselämyksen historiaa ja Lieksan kaupunkikuvaa. Rakennus on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: virkatalo, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Asetuksen (480/85) perusteella on suojeltu entinen aluemetsänhoitajan virkatalo Lieksan keskustassa sekä lauta-aidan rajaama piha-alue, jolle on metsähallituksen vanhoille virkataloille ominaiseen tapaan tehty lehtikuusi-istutuksia. Lieksan aluemetsänhoitajan pihalle puita on istutettu myös pieneksi kehäksi, joka on aikanaan muodostanut tuulelta suojatun oleskelupaikan. Metsähallituksen omistuksessa on säilynyt vain muutama aluemetsänhoitajan virkatalo sotia edeltävältä ajalta. Lieksan virkatalo on säilynyt ulkoasultaan alkuperäisenä.

SUOJELU: asetus 480/85

Nimismiehen virka-asunto/Lieksan nimismiehen virka-asunto (sr nro 148), ID 422-415-10, Moisioinkatu 17

Lieksan kaupunkikuvaan kuuluva nimismiehen talo edustaa 1920-luvun virkataloa. Siinä ovat nimismiespiirin nimismiehet asuneet perheineen. Alkuaan kanslia sijaitsi myös samassa talossa. Valtion omistamana rakennuksena se on aikoinaan suojeltu asetuksella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: virkatalo, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

SUOJELU: Museovirasto/rakennushallitus varjelu

Lieksan rautatieasema (sr nro 143) ID 422-415-701, VR:n asuin- ja toimistorakennus (ma/km nro 209) ID 422-415-703, VR:n asuinrakennus (ma/km nro 210) ID 422-415-703

Lieksan jugend-vaikutteinen rautatieasema vuodelta 1908 edustaa aikansa valtakunnallisten tyyppiirustusten mukaan toteutettua IV luokan asemaa (arkkit. Thure Hellström). Puistomaiselle alueelle (asemapuisto) kuuluu erottamattomasti myös joukko muita vanhoja asemarakennuksia kuten veturitalli, makasiini sekä asuin-, toimisto ja talousrakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: rautatieasema, tyyppiirustus, jugend, asemapuisto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, rautatieasema-alue

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993

Pielisen museo (sr nro 146)

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ks. ma/kv-alue nro 44)

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993, Museoviraston VARA-tietokannan luonnos 2001

Pielisjärven tapuli (sr-1 nro 15), ID 200763

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ks. ma/kv-alue nro 43)

SUOJELU: kirkkolaki

Viekijärven kirkko (sr-1 nro 16), ID 200780

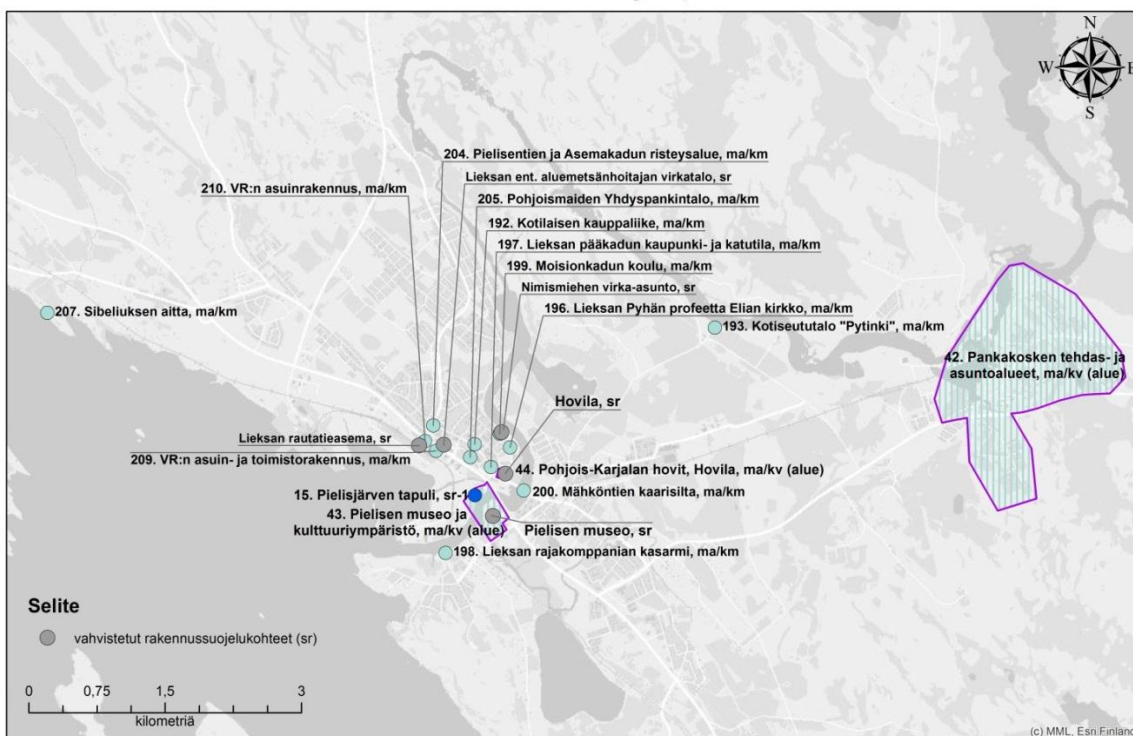

Kuvat: Viekijärven kirkko. Museovirasto/H. Puurunen

Viekijärven kirkko rakennettiin 1907 - 1911. Puisen päätytornillisen pitkäkirjon suunnitteli rakennusmestari A.E. Ollilainen arkkitehti A.F. Sjöströmin piirtämän Kurkijoen kirkon pohjalta. Viekijärven uusgoottilainen puukirkko on muodoltaan päätytornillinen pitkäkirjo, jonka pitkällä sivuilla erkanevat poikkilaivat. Yläosaltaan kahdeksankulmaisen päätytornin korkeus on 40 metriä. Alttaripäädystä on runkokuonetta matalampi ja leveämpi apsis. Terävään huippuun päättyvän tornin ylin osa on kahdeksankulmainen. Kolmilaivaisessa kirkkosalissa kannattavat puupylväät lehtereitä ja keskilaivassa taitteista sisäkattoa.

SUOJELU: kirkkolaki

Lieksan keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

8.2. Nurmes

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Nurmeksen rautatieasema (ma/km nro 55)

Kuvat: Nurmeksen rautatieasema ja asemapäällikön talo. Museovirasto/Ulla-Riitta Kauppi.

KUVAUS: Pielisjärven rannalla sijaitseva Nurmeksen rautatieasema on rakennuskannaltaan monipuolinen ja yhtenäinen. Aseman rakennukset on rakennettu kahdessa vaiheessa. Jugend-sävyistä rautatiearkkitehtuuria edustavat asemarakennus, asemapäällikön talo, tavaramakasiini ja veturitalli ovat valmistuneet VR:n arkkitehdin Thure Hellströmin suunnitelmin 1910 Joensuun ja Nurmeksen välisen liikenteen alkaessa. Aseman kaksoisvahtitupa ja asuinkeuhkari ovat vuodelta 1927, jolloin Nurmeksesta avautui jatkoyhteys Kontiomäelle.

HISTORIA: Karjalan rata Joensuuhun valmistui 1894. Toivomus rautatien ulottamisesta Nurmekseen esitettiin ensi kerran valtiopäiväanomuksessa 1887. Kiista ratalinjauksesta jatkui aina 1900-luvun alkuun, ja vasta vuoden 1906 valtiopäivillä saatiin aikaan päätös radan vetämisestä Joensuusta Pielisen itäpuolta Nurmekseen. Lieksan ja Nurmeksen välinen rataosuus rakennettiin 1909 - 1911. Rautatie merkitsi yhteyttä suoraan pääkaupunkiin; viljan ja puutavaran kuljetus helpottui ja tuotti vaurautta seudulle. Radan jatkamista Pohjanlahdelle, Oulujokilaakson halki Ouluun, ryhdyttiin suunnittelemaan 1912. Aiemmin ratalinjaus oli aiottu Kemiin ja Tornioon. Esivalmisteluja tehtiin talvella 1918-1919, mutta työt jatkuivat vasta 1926 ja rata Kontiomäkeen valmistui 1929.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: liikenteenrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ma/kv nro 56)

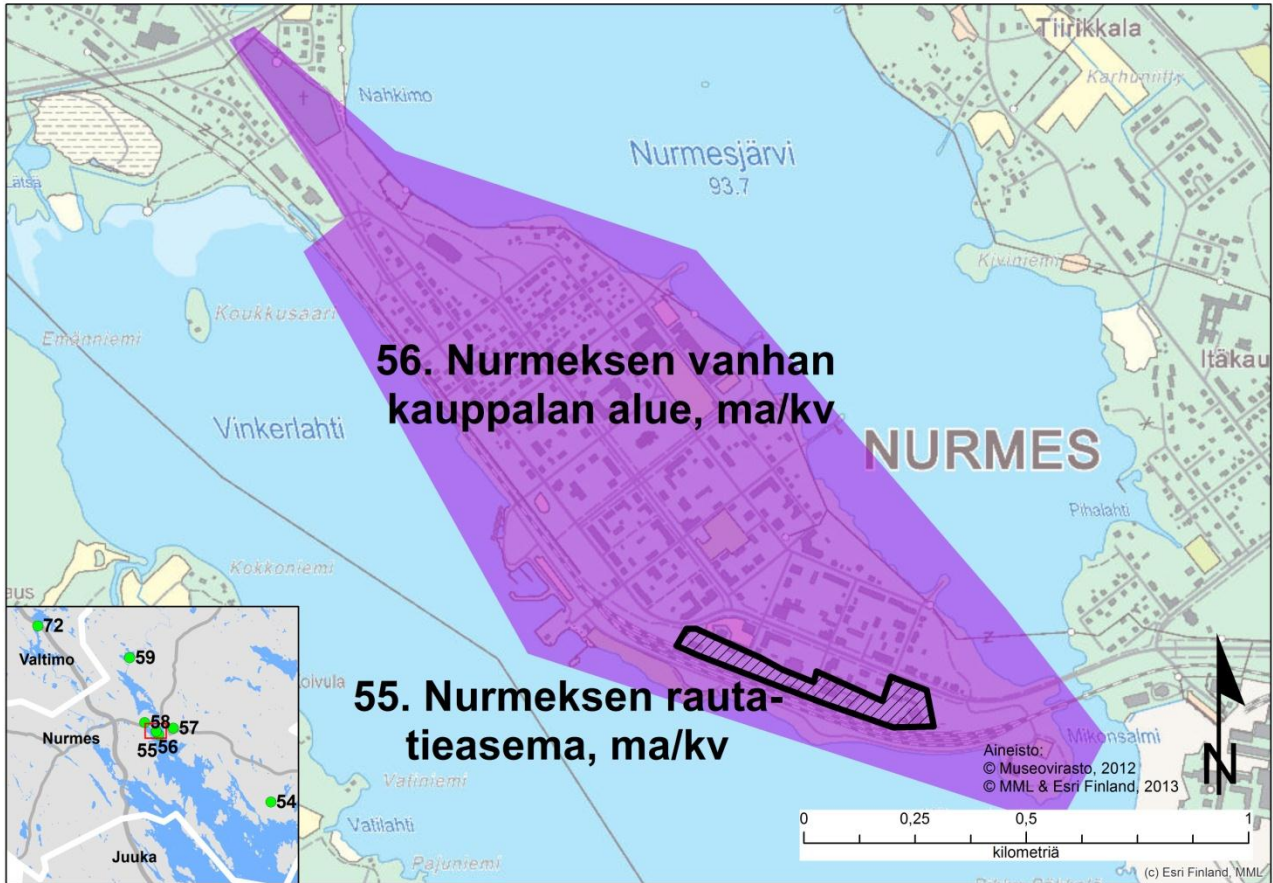

Kuvat: Nurmeksen vanhan kauppalan alue. Museovirasto/Hannu Vallas, Laura Putkonen ja Sinikka Joutsalmi.

KUVAUS: Nurmes on asemakaavahistorian ja kaupunkirakentamisen tärkeä ja hyvin ilmeensä säilyttänyt esimerkki. Puu-Nurmes, joka sijaitsee Pielisen ja Lautiaisjärven välisellä kapealla harjulla, on laaja osa Nurmeksen kaupungin keskustaa. Korttelisto on rakennettu ensimmäisen, 1879 laaditun asemakaavan mukaan. Katuverkolla on ominaista väljyys, koivurivien reunustamat kadut sekä korttelien väliset palokujat. Nurmeksen kirkko sijaitsee puutalokortteleiden keskellä, harjun korkeimmalla kohdalla. Harjun pohjoispäässä on vanha hautausmaa kellotapuleineen. Pielis- ja Nurmesjärvien välisellä kannaksella, aivan Pielisjärven rannalla sijaitsee Nurmeksen rautatieasema.

HISTORIA: Nurmes perustettiin kauppalaksi 1876 edistämään Pielisjärven seudun taloudellista kehitystä. Kaupala rakennettiin parin kilometrin päähän 1800-luvun mittaan keskukseksi muotoutuneesta kirkonkylästä, lähes asumattomalle harjulle Pielisen ja Nurmesjärven väliin. Arkkitehti Julius Basilierin laatima asemakaava vahvistettiin 1879. Kaava tukeutui julkisten rakennusten puistomaiseen akseliin sekä sen leikkaavaan pääkatuun. Asemakaavassa noudatettiin 1856 annettua mallirakennusjärjestystä, jossa painotettiin paloturvallisuutta. Katuverkko jakautui kaksinkertaisten koivurivien reunustamiin esplanadeihin, tavallisiin katuihin ja palosoliin. Kortteleiden keskelle sijoitettiin palotoreja. Rakentaminen alkoi 1880-luvulla kauppatorin ympäristöstä. Nurmeksen kirkonkylän, nykyisen Porokylän, tuhouduttua tulipalossa 1891 sen asukkaat muuttivat kauppalaan ja alueella virisi voimakasta rakennustoimintaa. Myöhemmin harjun tonttimaan loputtua rakentamisen painopiste siirtyi jälleen Porokylän alueelle.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: hautausmaa, kaava-alue, katutila, kaupungin asuintalo, kirkko, liikenteenrakennus
YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: kaupunki

Ylikylä (ma/kv nro 59)

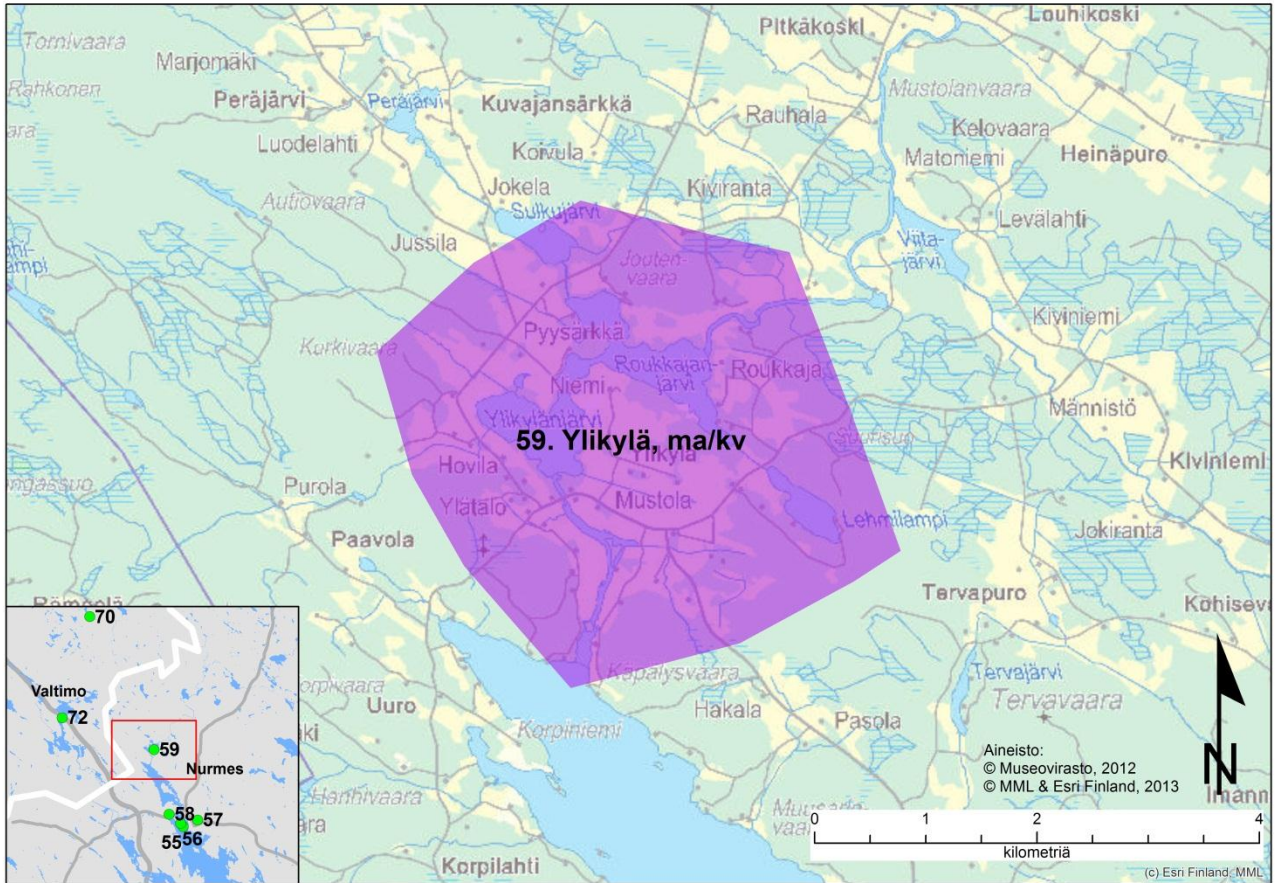

Kuvat: Ylikylä. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Ylikylä on vanha Vaara-Karjalan rantakylä, jonka tilojen sijainti periytyy 1600-luvulta ja jossa talonpoikainen rakentaminen ja kylärakenne ovat hyvin säilyneet. Ylikylän tasapainoisen kylämaiseman elementit ovat sokkeloinen vesistö, laajoja näkymiä avaavat rinnepellot sekä niitä rajaavat metsät. Asutus on sijoittunut vesistön molemmin puolin muodostaen kaksi tiheämpää nauhamaista ryhmittymää kylätien varteen. Ylikylän rakennuskulttuuri kerrostuu 1800-luvulta nykypäivään. Kumpareiden laella sijaitsevat tilakeskukset suurine pihapiirineen. Kylällä on säilynyt useita perinteisiä pihapiirejä ja uusi rakennuskanta sopeutuu vanhaan, suhteellisen harvaan rakenteeseen. Perinteinen tilajaotus on säilynyt kylässä poikkeuksellisen hyvin ja kyläkeskuksessa lähes kaikki tilat ovat vanhoja kantatiloja. Alueelta on tehty runsaasti esihistoriallisia löytöjä. Peltonäkymät ovat Vaara-Karjalan oloissa viljavat. Viljelyksiä elävöittävät laidunalueet ja huomiota herättävät myös rinneviljelyksiä halkovat komeat koivukujat. Ylikylä on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. HISTORIA: Nurmeksen seutu kuului ennen 1600-lukua Venäjään; kirkollisesti Ilomantsin Pielisen kappeliin. Stolbovan rauhassa 1617 alue siirtyi osaksi Ruotsin valtakuntaa, jonka jälkeen alueelle siirtyi savolaisasutusta ja talomäärä alkoi nousta. Nurmeksestä oli kaski-alueita ja kaskeaminen päättyi alueella vasta 1800-luvun lopulla.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: agraarimaisema

Maakunnallisesti arvokkaat rakennetun kulttuuriympäristön kohteet

Höljäkän kyläkeskus (ma/km nro 54)

- Höljäkän pysäkki ja asema-alue ID 541-402-467, Höljäkäntie 79
- Ratavartijan talo
- Ratatyömiesten asunnot (Välilä ja Käpylä)
- Seurojentalo (Tonttila-Pirtinpalsta) ID 541-402-466, Höljäkäntie 82
- Jukola ID 541-402-384, Höljäkäntie 864
- Uutela ID 541-402-472, Höljäkäntie 68
- Höljäkän koulut ID 541-402-450, Höljäkänrannantie
- Suutarintalo Korsu ID 541-402-392, Höljäkänrannantie 35

Höljäkän kyläraitin ja radan varrella kasvanut kyläkeskus ei edusta perinteistä maaviljelyskylää, vaan kyläkuva muodostuu yhtenäisestä tie- ja radanvarsimaisemasta, jossa on säilynyt kohtalainen määrä seudun historiasta kertovia perinteisiä rakennuksia. Kyläraitin varrelle rautatiepysäkin paikkeille on keskittynyt suurempi rakennusti-hentymä muuten harvaan rakennetulla seudulla. Höljäkän pysäkki ja asema-alue entisine Ratavartijan ja Rata-työmiesten asuntoineen (Välilä ja Käpylä) (1911) sekä kyläraitin vastakkaisella puolella sijaitseva komea Seuro-jentalo (1930 - 1932) muodostavat julkisina rakennuksina kylänytimen. Kyläraitia reunustavat kauppa-asuinrakennukset Jukola (1926) ja Uutela (1930) ovat myös olennainen osa kyläkuva. Höljäkän koulut klassi-nen puukoulu Everikki (1915) ja tyypillinen 1950-luvun kivikoulu (1954) kyläkeskustan liepeillä ovat myös seudun keskeistä historiallista rakennuskantaa. Kyläraitin liepeillä ilmeeltään alkuperäisen tuntuinen suutarintalo Korsu (1951) on hyvä esimerkki viime vuosisadan puolivälin rakentamisesta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kyläraitti, rautatiepysäkki, asema-alue, ratavartijan talo, ratatyömiesten asunnot, seurojentalo, kauppa-asuinrakennukset, puukoulu, kivikoulu, suutarintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, rata-alue

Ikolan ulkomuseo (ma/km nro 227), ID 541-411-601, Kotiniementie 2

Tunnetaan myös Kellolan tilana. Ikolan vanha tila esittelee perinteistä talonpoikaista pihapiiriä taajaman keskellä Porokylässä. Pisteaidalla rajattu pihapiiri ja lähiympäristön pellot kuuluvat maisemallisesti kulttuuriympäristöko- naisuuteen, joka on arvokas osa tienvarsimaisemaa. Ikolan pihapiiriin perustettu museo (avattu yleisölle 1984) on laaja kokonaisuus. Vaikka pihalla on useita rakennuksia eri aikakausilta, on se säilynyt yhtenäisenä. Pari- ja luhtiaitta on siirretty Kortelan tilalta. Tila on ollut tavallista varakkaampi talonpoikaistalo, mikä näkyy erityisesti tärkeimmistä rakennuksista kuten erilaisilla kuisteilla yksilöidystä päärakennuksesta sekä komeasta luonnonkivijalkaisesta navetasta (1800 - 1900 -lukujen välillä).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ulkomuseo, talonpoikaistalo, pihapiiri, pisteaita, päärakennus, kuistit, navetta, luonnonkivijalka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Jokikylän kyläraitti:

- Eevala (ma/km nro 225), ID 541-403-454, Kiertotie 1
- Hovila maatalousoppilaitos (ma/km nro 226), ID 541-403-452, Jokikyläntie
- Juutila (ma/km nro 228), ID 541-403-453, Jokikyläntie
- Osmola, Jokikylän koulu (ma/km nro 237), ID 541-403-451, Jokikyläntie 29
- Sippola (ma/km nro 242), ID 541-403-353, Kiertotie 1
- Tapiola (ma/km nro 244), ID 541-403-357, Jokikyläntie 67

Jokikylä on puhdaspiirteinen joenrantakylä, joka on rakentunut nauhamaiseksi ja melko tiiviiksi harjujaksoa myötäilevän kyläraitin (n. 5 km) varaan. Sen arvo perustuu laajaan avoimeen maisematalaan ja säilyneeseen kylärakenteeseen, vaikka rakennuskanta onkin uusiutunut. Kyläkuva on rauhallinen ja luonnonmaiseman kanssa tasapainoinen maalaismaisema. Se on maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Joitakin huomattavia sekä historiallisia että rakennushistoriallisia kohteita sijoittuu kylätien varteen. Suuret tilat, nykyisin yksityisomistuksessa oleva Nurmeksen lakkautettu maatalousoppilaitos ja Juutila hallitsevat tienvarsimaisemaa. Maatalousoppilaitoksen alue puistomaisine pihoineen muodostaa yhtenäisen ja harmonisen kokonaisuuden ajallisesti kerroksisesta rakennuskannasta (rakennettu 1920 - 1950 -luvulla) huolimatta. Juutila on arkkitehtuuriltaan Nurmeksen erikoisimpia kohteita. Se on lähes kokonaan sementtitiilistä rakennettu suuri maatila (1930-luku). Tilan rapattu viljamakasiini toimii komeana maamerkinä kylätien reunassa. Jokikylän koulut ovat myös tärkeä osa kyläkuva ja tienvarsimaisemaa. Kohteen maisemallista arvoa lisää koulupihaan johtava koivukuja. Vanhempi koulu (1911) on tyyliltään klassinen ja uudempi (1958) puolestaan edustaa ajalleen tyypillistä 1950-luvun rakentamista. Kyläraitin varressa pienellä mäellä on myös vaatimattomampi, mutta tärkeä rakennusperintökohde Sippolan tilan Vanha torppa, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäisilmeensä. Kyläkuvan kannalta keskeisellä paikalla, satoja vuosia vanhalla Sippolan tilalla, on säilynyt porttiaitta 1800-luvulta. Se edustaa Itä-Suomessa harvinaista umpipihaan kuuluvaa rakennustyyppiä. Seudun historian kannalta Tapiolan tilalla on merkitystä vanhana Kruunun uudistilana. Lisäksi kyläkuva elävöittävät maatalous- elinkeinosta kertovat perinteiset maitolaiturit ja peltoaukeiden heinäladot.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kyläraitti, tienvarsimaisema, joenrantakylä, kylärakenne, rakennuskanta, maatalousoppilaitos, maati-
la, sementtitiili, viljamakasiini, maamerkki, koulut, koivukuja, torppa, porttiaitta, maitolaiturit, heinäladot

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, joenranta-alue, harjujakso

Kopras (ma/km nro 229), ID 541-409-602, Kopraksentie 2

Aatamilan komea kartanomainen päärakennus (1811, 1927) poikkeaa arkkitehtuuriltaan ja kooltaan Pohjois-Karjalassa tyypillisestä pientalorakentamisesta. Suuri kivinavetta karjakouluineen on myös ollut poikkeus seudulla. Rantamaisemassa, ympäristönsä kiintopisteenä viljelty ja rakennettu suurtilan kulttuuriympäristökokonaisuus sisältää huomattavia kauneusarvoja. Koivukuja johtaa pihaan, jota reunustavat vanhat rakennukset 1811 - 1927 väliseltä ajalta. Päärakennus on vuodelta 1811, mutta korotettu mansardikattoiseksi 1927. Useiden talousrakennusten lisäksi tilalla on ollut meijeri sekä käytössä amerikkalaistyyppinen tuulimoottori.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: suurtila, kartanomainen päärakennus, mansardikatto, kivinavetta, karjakoulu, koivukuja, meijeri, tuulimoottori

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Kuokkastenkosken ruukin alue (ma/km nro 231)

Insinöörin pytinki ja työnjohtajan asunto

Kuokkastenkoski on eräs Pohjois-Karjalan varhaisen teollisuuden sijaintipaikoista ja maakunnan elinkeinohistorian merkkikohde. Todisteena alueen vaikuttavasta menneisyydestä ovat herrasväen asunnot sekä runsaat asutuksesta ja historiasta kertovat jäänteet. Laaja aluekokonaisuus on kulttuuriperintöä, jolla on myös huomattava merkitys varhaisen teollisuustoiminnan muinaismuistona. Kuokkastenkoskella on harjoitettu monipuolista teollisuustoimintaa. Kosken rannalle rakennettiin Nurmeksen ensimmäinen teollisuuslaitos, saha (1840 - 1920-luvulta) ja myöhemmin rautaruukki (1877 - 1908) teollisuusyhdyskuntineen joensuulaisen suurliikemies Antti Juhana Mustosen toimesta. Ympäriille syntyi nopeasti myös muuta teollisuutta sekä rullavaunurata masuunilta

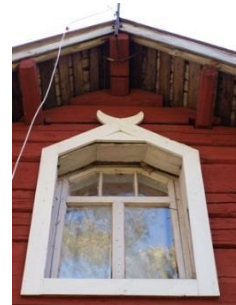
kosken alapuolella sijainneelle laiturille, josta ruukin tuotteet kuljetettiin vesitse proomuilla eteenpäin. Tuotantolaitokset ovat kadonneet, mutta maastosta löytyy teollisen toiminnan jälkiä ja runsaasti rakennusten pohjia. Näiltä ajoilta yhdyskunnan keskus Insinöörin pytinki eli Hovi ja työnjohtajan asunto pihapiireineen ovat enää jäljellä. Pytingin mittakaava ja arkkitehtuuri antaa viitteitä teollisentoiminnan mahtiajoista. Koskenympäristö tarjoaa seudulla edelleen sekä kauniin luonnon- että äänimaiseman.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ruukin alue, jäänteet, muinaismuisto, teollisuuslaitokset, saha, rautaruukki, teollisuusyhdyskunta suurliikemies, rautatie, venesatama, rakennuksen pohjia, insinöörin pytinki, työnjohtajan asunto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, koskialue

Metsäpirtti (ma/km nro 232), ID 541-409-602, Kohtavaarantie 11

Metsäpirtti on hyvin säilynyt esimerkki viljelysväen yöpymispaikasta ns. väentuvasta (1910). Sillä on myös sotahistoriallista merkitystä jääkärien läpikulkumatkan itäisenä etappina (1915 - 1917). Asuintalo ja piharakennukset (mahdollisesti rakennettu myöhemmin) muodostavan ympäröivine peltoaukeineen maisemallisesti edustavan miljöökokonaisuuden kaupungin edustalle. Pihapiiri sijaitsee metsän reunassa suojaisessa paikassa. Alkuaan hirsipintainen talo on siirretty Vuokosta (1910), ja silloin se käsitti vain yhden suuren tuvan. Yllättävänä yksityiskohtana talon toinen pääty on pohjalaisesta aittarakentamisesta tuttuun tapaan ulospäin kaartuva.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pirtti, väentupa, jääkärien itäinen etappi, pihapiiri, pohjalainen aittarakentaminen

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Mujejärven vaara-asutus ja erämaatilat:

- Pulkkila (ma/km nro 241), ID 541-410-487, Mujejärvi
- Kujanki (ma/km nro 230), ID 541-410-485, Kujanki
- Pitkälä (ma/km nro 240), ID 541-410-375, Kujangintie 37

Pulkkilan, Kujangin ja Pitkälän erämaatilat ovat syrjäisen Vaara-Karjalan asutushistoriallisia esimerkkikohteita maakunnan pohjoisrajalla. Yhtenäisinä ja melko alkuperäisinä säilyneet vanhat pihapiirit edustavat tyypillistä, aukean keskelle rakentunutta pohjoiskarjalaista hajapihaa. Asutus- ja rakennushistoriallisten arvojen lisäksi kohteet sisältävät maisemallista merkitystä luonnonkauniin Mujejärvi-Uuronrotko -retkeilyreitit ja pitkän Kujankijärven alueella. Pulkkilan ja Kujangin tilojen tiedetään periytyneen jo 1600-luvulta, ja Pitkälä on puolestaan vanha torpparitila. Pihapiirit lukuisine rakennuksineen edustavat katkeamatonta rakennusperinnettä 1800-luvun alusta 1940-luvulle. Kujangin asuintalon pirttipuoli (1803) on vanhin ja Pulkkilan (1914) sekä Pitkälän (1943) asuintalot nuoremmasta päästä. Vaarojen laella pihapiirit ovat avarat ja niittyjen ympäröimät, mutta erityisesti Pulkkilan kohdalla Mujejärvelle ulottuvat kauniit kaukomaisemat ovat erityisen komeat. Osa tilojen rakennuksista on hyvin huonokuntoisia ja tuhoutumassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vaara-asutus, erämaatilat, torpparitila, pihapiirit, asuintalot, kaukomaisemat

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: syrjäseutua

Nurmeksen maaseutukoulut (ma/km nro 233, 234 ja 235)

- Putkiahon koulu, Kuohatintie 36
- Lipin koulu, Kuohatintie 102
- Pusulan koulu (Koivikkola), Pietutie 86
- Petäiskylän koulu, Petäiskyläntie 15

Nurmeksen maaseudulta löytyy ryhmä alkuperäisessä asussaan säilyneitä 1900-luvun alkupuolen klassisia kansakouluja koulupihoineen. Koulujen läheisyys kertoo 1900-luvun alku kymmenten ja etenkin puolivälin elävästä maaseudusta jopa syrjäisimmillä alueilla. Sijoittuneina kyläteiden varteen koulut kuuluvat olennaisena osa kyläkuvaa ja perinteiseen maaseudun ilmeeseen. Koulut piharakennuksineen ja saunoineen ovat säilyneet ulkoilmeeltään harvinaisen alkuperäisiä jopa sisäänkäyntien kuisteja, peiliovia ja värimaailmaa myöten. Koulutoiminnan päätyttyä jotkut kohteista ovat saaneet uutta elämää. Muun muassa Putkiahon koulu toimii kylätalona ja tukikotina.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakoulut, klassinen, koulupihat, piharakennukset, saunat, kuistit, peiliovet, värimaailma

NYKYLUONNE: maaseutua

Nurmeksen Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin kirkko (ma/km nro 236)

Rakennusvuosi: 1959

Suunnitellut: arkkitehti Ilmari Ahonen

Pyhitetty: Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin muistolle

Praasniekka: kesäkuun 29. päivänä

Otavanmäki (ma/km nro 238), ID 541- 415-497, Salmenkyläntie

Salmen kylätien maisemakuvaan kuuluu pienellä mäellä sijaitseva perinteinen maamiesseurantalo (1934). Se edustaa yksinkertaisuudessaan tyylikästä ja vaikuttavaa hirsirakentamista. Rakennuspaikan valinnalla ja vain muutamalla arkkitehtonisella elementillä, julkisivun kattofrontonilla ja moniruutuisilla ikkunoilla, on saavutettu arvokas ja jylhä vaikutelma.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: maamiesseurantalo, hirsirakentaminen, kattofrontoni

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Pieni Pappila (ma/km nro 239), Pohjoistie

Pienen Pappilan miljö on olennainen osa Nurmeksen historiaa ja rakennusperintöä. Se edustaa maamme pappiloiden harvinaistuvaa kulttuuriperintöä, joilla on edustavan sijaintinsa ja keskimäärin muuta vanhaa rakennuskantaa paremmin säilyneenä sekä merkittävää maisemakuvallista että rakennushistoriallista arvoa. Pieni pappila on Porokylän avainkohteita. Arkkitehtuuriltaan päärakennus ilmentää maakuntamme tyypillistä pappilarakentamista. Pihapiiriä rajaa talusrakennukset ja pienempi asuintalo. Kohde on evankelisluterilaisella seurakunnalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pappila, pihapiiri, talusrakennukset, asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

P.J. Hannikaisen lapsuudenkoti ja Lehtovaaran miljö (ma/km nro 57)

- P.J. Hannikaisen lapsuudenkoti ja koulumiljö ID 541-411-448, Lehtovaarantie 14
- Kuusela ID 541-411-438, Lehtovaarankatu
- Lähteelä ID 541-411-434, Lehtovaarankatu 41
- Lehtovaaran tilan mökkiläisasutusta ID 541-411-436, -437, -439, Lehtovaarankatu
- Puistikko ID 541-411-441, Kieksenkatu 14

Lehtovaaran kaupunginosan arvo perustuu puutarhamaiseen vapaaseen kaupunkirakenteeseen ja sen kansallistekin merkittävään historiaan säveltäjä P.J. Hannikaisen kotiseutuna. Lehtovaara on Nurmeksen itäinen mökkiläisasutuksesta koostunut kaupungin osa, joka on rakentunut vanhan Lehtovaaran tilan maille. Tilan hyvin säilynyt vanha asuinrakennus on ollut P.J. Hannikaisen lapsuudenkotina. Se on koottu vuonna 1770 Rekulan kahdesta pirtistä ja edustaa keskimääräistä vauraampaa talonpoikaistaloa. Se on jäänyt osaksi Lehtovaaran koulumiljöötä ja rajaa vanhan puukoulun (1928) ja uudemman kivikoulun (1950) kanssa koulupihaa. Lehtovaarantien varrelta löytyy vielä omasta ajastaan kertovia rakennuksia kuten Kuuselan kauppa-asuinrakennus (1949), Läh-

teelä (1932), Lehtovaaran tilan mökkiläisasutusta sekä Puistikko (1953) navettoineen ja muine ulkorakennuksineen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: säveltäjän kotiseutu, lapsuudenkoti, talonpoikaistalo, koulumiljöö, puukoulu, kivikoulu, koulupiha, mökkiläisasutus, kauppa-asuinrakennus, navetat, ulkorakennukset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, omakotitaloalue

Porokylän vanha liikekeskus (ma/km nro 58)

- Porokylän virastotalo ja kirjasto ID 541-411-179, Porokylänkatu 6 d
- SOK:n funkkistalo ID 541-411-117, Porokylänkatu 18
- Ainola ID 541-411-207, Porokylänkatu
- Kiiskilä ID 541-411-201, Porokylänkatu 31
- Tasala ID 541-411-113, Porokylänkatu 31 a
- Lasikulman liiketilat, kiinteistötunnus 541-131-128-3, Porokylänkatu
- Kaivola ID 541-411-110, Porokylänkatu 25
- Osuusmeijerin alue ID 541-411-111, Porokylänkatu 27
- Nurmeksen tavara-asema ID 541-411-114, Asematie 6
- Lahdenperä ID 541-411-197, Asematie 5
- Tiekolmio ID 541-411-202, Porokylänkatu 39
- Puistotien pientaloalue ID 541-411-(210-224)

Porokylä on ympäristökuvaltaan rikasta ja ajallisesti kerroksista vanhaa keskusta-aluetta. Se ilmentää maamme pikku kaupunkien rakenne- ja rakennuskannan muutosta yli 100 vuoden ajalta. Porokylänkadun ja radan varrella on jäljellä joitakin arvokkaita katkelmia uudemman suurempi mittakaavaisen rakentamisen lomassa. Tunnelmalliset vanhat rakennukset ja miljööt luovat tärkeän linkin paikkakunnan menneisyyteen. Porokylän palon (1891) jälkeen alueen kaupunkiympäristö on rakentunut moni-ilmeiseksi ja kerrokselliseksi. Julkisten arvokohteiden kuten Porokylän virastotalon ja kirjaston (1928,1939) lisäksi katukuvaan kuuluu olennaisesti sekä suuri liike-asuintalo SOK:n funkistalo varastorakennuksineen (1938,1936) että pienet liike- ja asuinrakennukset kuten Ainola, Kiiskilä (1957) ja Tasala (1958) sekä Lasikulman liiketilat. Nurmeksen ensimmäisen kauppiaan talo Kaivola (1850) on yksi harvoista Porokylän palolta säilyneistä rakennuksista. Lähemmäksi rataa sijoittuu ajallisesti kerrostunut teollisuusmiljöö Osuusmeijerin alue (1917 - 1981) sekä asemamiljöö Nurmeksen tavara-asema (1920 – 1940 -luku). Porokylän liikekeskustassa on myös jäljellä viehättäviä asuintaloja puistomaisine pihapiireineen kuten Lahdenperä (1900-luku) ja Tiekolmio (1945) sekä sodan jälkeinen Puistotien pientaloalue.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liike-keskus, kaupunkiympäristö, virastotalo, kirjasto, liike- ja asuinrakennukset, kauppiaan talo, teollisuusmiljöö, osuusmeijerialue, asemamiljöö, tavara-asema, asuintaloja, pihapiirejä, pientaloalue

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Suomala (ma/km nro 243), ID 541- 402-471, Höljäkärnantien lähellä

Pielisen rannassa sijaitseva Suomalan pihapiiri edustaa Itä-Suomessa harvinaista umpipihatyyppiä. Tila on vanha ranta-asutuspaikka 1600-luvulta. Suomalan tilan on luultavasti perustanut Länsi-Suomesta saapunut tulokas, joka on rakentanut pihapiirin oman kulttuuriperintönsä mukaan umpipihaksi. Tila sijaitsee kauniilla paikalla rannassa. Sinne johtaa Pielistä kohti hiljalleen mutkitteleva tulotie. Pihapiiriin saavutaan aittaparin kautta, mikä toimii sisäänkäyntiporttina, ja lienee ollut aikoinaan katettu. Neliönmuotoista umpipihaa reunustavat suurehko asuintalo (osa 1800-luvun alusta, peruskorjattu 1950) ja pitkät talousrakennukset (vanhin aitta/liiteri 1700-luvulta). Harvinaisuutensa vuoksi kokonaisuuden säilyminen olisi ehdottoman tärkeää.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, umpipiha, Länsi-Suomi, aittapari, sisäänkäyntiportti, ranta-asutus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Tuliniemen ranta-asutus (ma/km nro 245)

- Kortela ID 541-409-483, Tuliniementie 37 b
- Mäkelä ID 541-409-482, Tuliniementie 35

Tuliniemi edustaa Pielisen vanhaa ranta-asutusta parhaimmillaan. Vierekkäin sijaitsevat 1800-luvulta periytyvät Kortelan ja Mäkelän tilat kertovat esimerkillisesti veljesten keskinäisestä tilan jaosta. Alkuperäisilmeensä säilyttänyt asutusmiljöö muodostaa maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Kortelan asuintalon (1888) pirttipuoli siirrettiin yhden veljeksen muuttaessa Mäkelään (1907). Samalla rakennettiin molempiin taloihin uudet päätyosat, Kortelaan uusi pirtti ja Mäkelään huonepuoli (1907).

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ranta-asutus, asutusmiljöö, asuinrakennus, pirttipuoli, huonepuoli

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Rakennussuojelukohteet

Aittolahden kämppä (sr nro 153), ID 200282

Aittolahden kämppä on metsätalousvaltaisen maakunnan elinkeinoelämän valtion asetuksella suojeltua kulttuuriperintöä. Hirsirakenteinen kämppä edustaa sekä sisä- että ulkoilmeeltään sotaa edeltäneen ajan (ehkä 30-40-lukujen vaihe) tyypillistä rakennustapaa ja kämppäperinnettä Ylä-Karjalan erämaaseudulla. Kuohatinjärven rannalle tukkitien varrelle sijoittuvaan kämppämiljööseen kuulu tuvan ja keittiön käsittävän hirsimökin lisäksi sauna ja muita ulkorakennuksia sekä 2 kaivoa (toinen vinttikaivo). Järven vastakkaisella puolella on ortodoksinen kalmisto Kalmosaassa. Aittolahden lisäksi Nurmeksessä erämaasta löytyy rikas ja monipuolinen valikoima savottakulttuurista kertovaa rakentamista ja uiton jäänteitä (rakennusperinnön inventointikortisto).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kämppä, tukkitie, sauna, kaivot (vinttikaivo), kalmisto, uiton jäänteet

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: erämaa

Aittolahden kämpän vanhat rakennukset muodostavat pienen kämppäkartanon Kuohattijärven rannalla Nurmeksessä. Historia: Aittolahti on rakennettu aikana, jolloin olivat voimassa vuonna 1928 annetun ensimmäisen kämppälain määräykset metsätyömaitten rakennuksista. Lain mukaan kämppät oli mm. varustettava lautalattialla ja multapenkeillä ja työvaatteiden kuivatusta varten oli varattava tila. Erillistä kuivatushuonetta ei kuitenkaan vielä edellytetty eikä emäntää omine huoneineen. Aittolahden pienessä kämppäkartanossa työnjohto ja metsätyömiehet yöpyivät samassa tuvassa.

SUOJELU: asetus 480/85

Entinen Esson huoltoasema/Esson huoltamorakennus (sr nro 154), ID 201477, 541-411-1, Raatihuoneenkatu 26

Entinen Esson huoltoasemarakennus sisältää valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokitellulla Nurmeksen vanhan kauppalan alueella. Seudun autoistumista ja paikallishistoriaa ilmentävän funktionaalistyyllisen huoltamon vaaliminen perustuu osaltaan rakennussuojelupäätökseen. Sitä koskee rakennusperinnön suojelusta annetun lain mukainen suojelupäätös. Se on toistaiseksi ainoa erityislailla suojeltu bensa-asema. Rakennus on Museoviraston lausunnon mukaan rakennettu "mitä ilmeisimmin tyyppiirustusten mukaan (Nobel Standard) tai niitä soveltaen". Se edustaa

1920-luvun lopun monikansallista klassistista huoltoasematyyppiä. Rakennusta laajennettiin 1950-luvulla, jolloin se sai nykyisen funktionalistisen ilmeensä pyöristettyine kulmineen. Suurten öljy-yhtiöiden, erityisesti Shellin ja Esson (Nobel-Standard) huoltoasema-arkkitehtuuri on Suomessakin ollut kiinteästi sidoksissa kansainvälisiin tyylivirtauksiin. Modernia, funktionalistista henkeä suomalaisissa huoltoasemissa toteuttivat mainituille yhtiöille mm. arkkitehdit Georg Jägerroos (Esso) ja Väinö Vähäkallio (Shell). Rakennuksesta purettiin 1963 valmistunut laajennus, pesuhalli, jonka paikalle rakennettiin uutta liiketilaa. Suunnittelijana oli tässä 2000 toteutetussa muutoksessa Arkkitehtitoimisto Lipponen&Kärki Oy Nurmeksesta. Sisätiloissa ns. rasvamonttu muutettiin kellariksi kierreportaineen ja päätilaan muodostettiin sisääntuloaula kaarevan väliseinän avulla. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ks. ma/kv-alue nro 56).

SUOJELU: rakennussuojelulaki

Nurmeksen kirkko (sr-1 nro 19), ID 200759 ja 541-411-138

Kivikirkko, päätytornillinen pitkäkirkko. Nurmeksen järjestyksessään viides kirkko sijaitsee vanhan kauppalan puutalokortteleiden keskellä, harjun korkeimmalla kohdalla. Sen vieressä seisoo Simon Jylkkä-Silvénin rakentama pohjalainen renessanssitapuli vuodelta 1773. Peittämättömästä tiilestä rakennettu uusgoottilainen kirkko on muodoltaan päätytornillinen pitkäkirkko. Satulakattoiseen runkokuoneeseen liittyy poikkilaiva ja kuoripäädysssä sakaristo. Torni kohoaa sisäänkäynnin yllä nelipäätyisenä. Kirkkosali on kolmilivainen, keskimäinen on taitekattoinen ja sivulaivat tasakattoiset. Alttaritaulun Ristiinnaulittu on maalannut Väinö Hämäläinen 1913. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ks. ma/kv-alue nro 56).

SUOJELU: kirkkolaki

Nurmeksen rautatieasema (sr nro 152), ID 200331

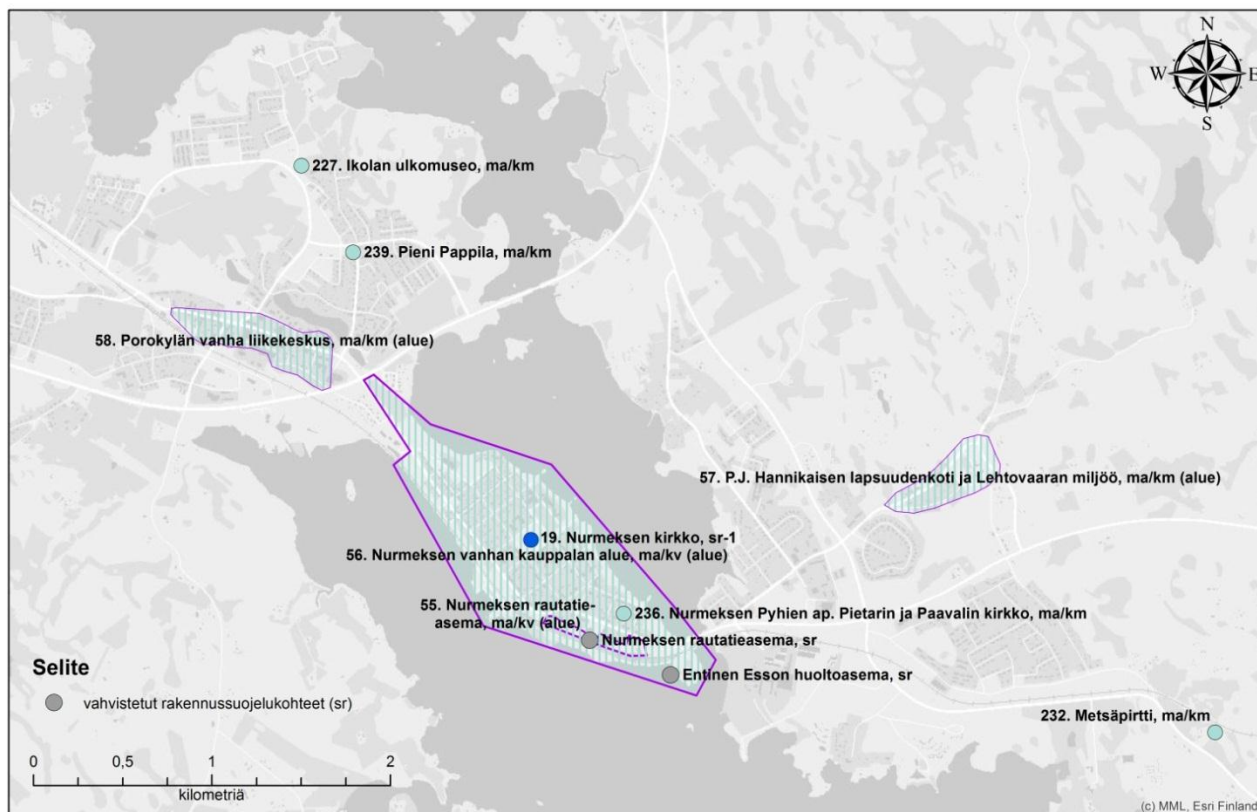

Kuva: Nurmeksen rautatieasema-alue. Museovirasto/Hannu Vallas.

Nurmeksen asema-alue sijaitsee kaupungin keskustassa. Pielisjärven rannalla sijaitseva Nurmeksen rautatieasema on rakennuskannaltaan monipuolinen ja yhtenäinen. Aseman rakennukset on rakennettu kahdessa vaiheessa. Jugend-sävyyistä rautatiearkkitehtuuria edustavat asemarakennus, asemapäällikön talo, tavaramakasiini ja veturitalli ovat valmistuneet VR:n arkkitehdin Thure Hellströmin suunnitelmin 1910 Joensuun ja Nurmeksen välisen liikenteen alkaessa. Aseman kaksoisvahtitupa ja asuinkeuhkari ovat vuodelta 1927, jolloin Nurmeksesta avautui jatkoysteys Kontiomäelle. Muita asemapihan rautatiehistoriallisia rakennuksia ovat veturitalli sekä sirpalesuojattu sodanaikainen vara-asema. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen rautatieasema (ks. ma/kv-alue nro 55)

SUOJELU: rautatiesopimus 1998

Nurmeksen keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

8.3. Valtimo

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Murtovaaran talomuseo (ma/kv nro 70)

Kuva: Murtovaaran savutuvat pihapiirin pohjoislaidalla. Vasemmalla päärakennus, taustalla Kalliopirtti ja Ikäpirtti porstuoineen. Museovirasto/Maunu Häyrynen.

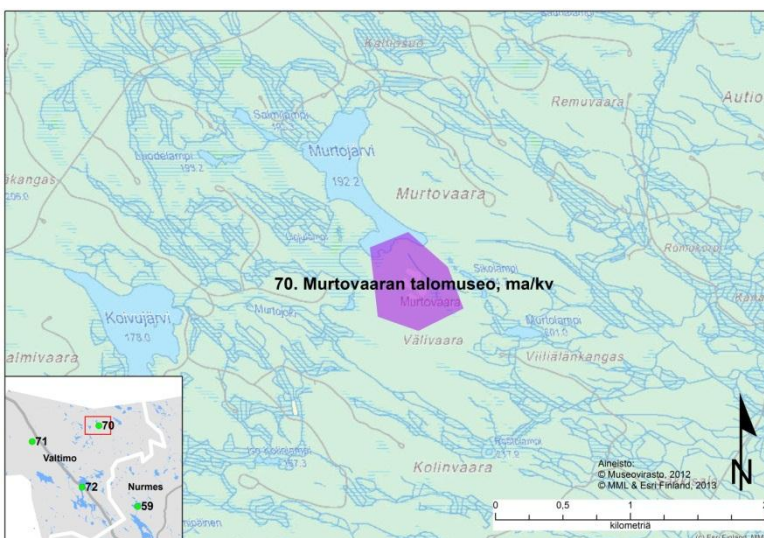
KUVAUS: Murtovaaran talomuseo lukeutuu maamme merkittävimpiin talonpoikaiskulttuuria edustaviin museoihin ja on ainoa vaara-asutusmuotoa esittelevä museo Suomessa. Murtovaara edustaa talonpoikaista rakennuskulttuuria kruununmetsätorpan perustamisajalta lähtien. Rakennusten restaurointihistoria kuvastaa tapaa, jolla rakennusmuistomerkkeihin on eri aikoina suhtauduttu. Erämaassa vaaran lakea kohti nousevien metsäpolkujen päässä sijaitsevan Murtovaaran maisemassa näkyvät tilan historiasta kertovat pienet peltotilkut, kaskikoivikkoja ei ole säilynyt. Pihapiirin ulkopuolella on kookas karsikkopetäjä, johon on kaiverrettu Lipposen omistajasukuun liittyviä vuosilukuja 1800-luvulta lähtien. Pihan hirrestä salvotut, vuoraamattomat rakennukset muodostavat etelään viettävässä vaaranrinteessä maisemaan kauniisti sopeutuvan kokonaisuuden, jota kiertää pisteaita. Pohjois-Karjalalle tyypillisessä suorakaiteen muotoisessa avonurkkaisessa pihapiirissä ovat laudoittamattomat, maalaa-mattomat, pääosin malkakattoiset rakennukset. Päärakennus, pirttirivi, aittarivi ja alueelle tyypillinen kujarakennus navettoineen sekä etäämmällä sauna ja riihi on rakennettu monessa vaiheessa 1840-luvulta 1950-luvulle. Uloslämpiävän päärakennuksen pirtti on vuodelta 1895 ja kamarit sekä maituhuone 1900-luvun alusta. Vanhimmat rakennukset ovat pihapiirin kaksi pientä savupirttiä mäkitupa-ajalta sekä pihapiirin ulkopuolella oleva riihi. Savupirtit, joita yhdistää porstua, on siirretty nykyiselle paikalleen 1960 - 1970 -lukujen vaihteessa, ja niiden sisätilat hirsikehikollisine uuneineen on rekonstruoitu. Pirteistä vanhempaan, Ikäpirttiin, on muurattu luonnonkivestä arkaaisempi nurkkapatsaallinen, avokiukainen, sieraimeton uuni. Patsaasta lähtevät orret rajaavat karjalaiseen tapaan tilan miesten ja naisten puoleen.

HISTORIA: Murtovaaran ensimmäinen savupirtti valmistui 1840-luvulla, jolloin Tahvo Saastamoinen perusti paikalle mäkituvan. Mäkituvat olivat kylien yhteismaille rakennettuja mökkejä. Kun isojaossa 1837 - 1847 yksityinen ja kruunun maa erotettiin toisistaan, jäi Murtovaaran mäkitupa kruununmaalle. Isojaossa kruunu julisti omikseen ne kylien yhteismaat, joihin taloilla ei ollut omistusoikeutta. Kaskiviljelijä Saastamoinen halusi itsenäistää mäkitupansa kruunun uudistilaksi, mutta hänen 1851 tekemänsä anomusta ei hyväksytty. Murtovaaran mäkituvan osti 1859 Matti Lipponen. Kruununmetsien luvatonta käyttöä valvoi tuolloin metsähallinto. Valtimollekin syntyi met-

sänvartijoiden talojen sekä kruununmetsätorppien verkosto. Lipponen teki Metsähallituksen kanssa kruununmetsätorppasopimuksen 1868, joka takasi asumisoikeuden torpalla ilman päivätyövelvollisuutta. Käytännössä kruununtorpat, joita Suomessa oli kaikkiaan yli 6 000, olivat itsenäisiä tiloja. Sopimus mahdollisti puun kaadon rakennuksia varten ja velvoitti pitämään pihapiirin kunnossa, mitä seurattiin katselmuksilla. Murtovaara lunastettiin Metsähallitukselta itsenäiseksi asutustilaksi 1931. Murtovaarassakin majoitettiin 1890-luvulta alkaen metsäsavotalaisia, sillä Kaakkois-Suomeen perustetuille suurille metsäyhtiöille Ylä-Karjala oli tärkeä puuraaka-aineen lähde. Kansanperinteen tallentaja Samuli Paulaharju vieraili Murtovaaran tilalla 1907, kirjasi tilan rakennukset ja luetteli mm. savupirtin lukuisat orret: haahla-, päre-, tupakka-, heinäkuivuu-, ainespuiden kuivuu- ja lankaorren. Säilyneet paritupana olleet vanhat savupirtit siirrettiin pois pihapiiristä 1800 - 1900 -lukujen vaihteessa. Uutta pitkää paritupamallista asuinrakennusta ruvettiin rakentamaan 1895. Perinteisesti tilan puurakennuksia usein täydennettiin, siirrettiin ja uusia rakennettiin. Murtovaaran perinteisenä säilynyttä rakennuskantaa dokumentoi jo 1930-luvulta alkaen muiden muassa Muinaistieteellinen toimikunta. Lipposen perikunta myi tilan 1964 uudelle omistajalle, joka esitti taloryhmää siirrettäväksi ulkoilmamuseoon, esimerkiksi Seurasaareen, edustamaan pohjoiskarjalaista rakennusperinnettä. Karjalaisen kulttuurin edistämiseksi osti tilan 1967. Muinaistieteellisen toimikunnan valvonnassa rakennuksia siirrettiin ja korjattiin 1968 - 1972. Tila haluttiin pitää tilaa asuinkelpoisena, Murtovaaraa toistasataa vuotta asuttaneen Lipposen suvun viimeinen edustaja eli tilalla vuoteen 1987 saakka. Muinaistieteellisestä toimikunnasta Alfred Kolehmainen laati rakennuksille 1960-luvulle ominaisen korjaussuunnitelman, jonka päätavoitteena oli palauttaa entisaikojen rakennuskokonaisuus ja ehjä pihapiiri siirtämällä sekä rekonstruoimalla rakennuksia ja niiden osia. Työssä käytettiin myös rakennustyypeille vieraita materiaaleja ja detaljeja. Kaikkien rakennusten katot uusittiin ja savupirtit koottiin paritupaksi pihapiirin pohjoissivulle. Murtovaaran talomuseo luovutettiin Valtimo-seuralle ja pohjoiskarjalaista kansanomaista kulttuuria esittelevä Murtovaaran talomuseo avattiin 1972. Murtovaaran rakennusten restaurointi 2000-luvun alussa tähtäsi asuun, jossa rakennukset olivat materiaaleiltaan ja työtavoiltaan 1930 - 1950 -luvulla. Työt toteutettiin Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtuurin laitoksen opiskelijoiden perinteisten rakenteiden korjaamiskursseilla. Työssä noudatettiin 1970 - 1980 -luvulla alkunsa saanutta puurakennusten konservoivaa restaurointitapaa, jossa käytetään perinteisiä työmenetelmiä, materiaaleja ja korjaustapoja.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: museo, navetta, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

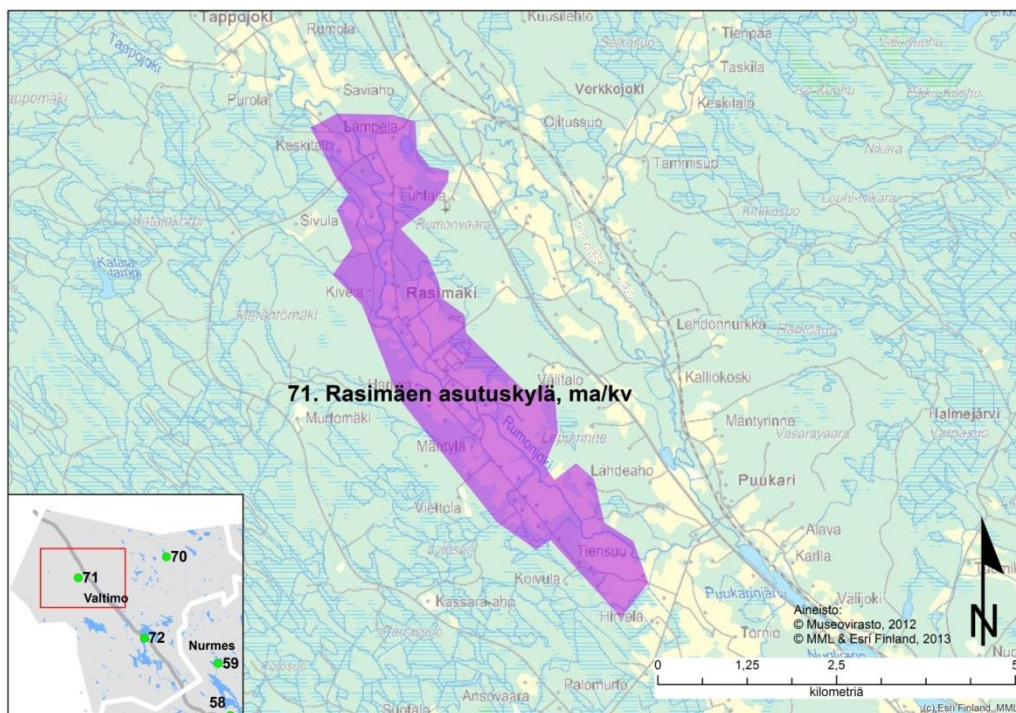
Rasimäen asutuskylä (ma/kv nro 71)

KUVAUS: Rasimäen kylä on vaikuttava esimerkki maahamme 1940-luvulla syntyneistä siirtokarjalaisten asutuskylästä. Yhtenäisesti rakentunut pika-asutuskylä sopeutuu luontevasti Rumojoen varren luonnonmaisemaan. Tilakeskukset sijaitsevat nauhakylänä pitkänomaisen Rumojoen laakson läpi rakennetun suoran, hiekkapintaisen maantien varrella. Maatilojen asuin- ja talousrakennukset on rakennettu valtion teettämien tyyppiirustusten mukaan, mistä syystä kylän ilme on yhtenäinen. Kylän ortodoksia asukkaita varten on kylän pohjoislaidassa rukoushuone. Rumojoen varrella on 1950-luvulla valmistunut koulu. Maastoltaan kumpuilevan kylän maisemakuva leimaavat rinnepellot ja hakamaat, joita vielä monissa paikoin laidunnetaan. Rasimäkeä ympäröi kaunis luonnonmaisema, joka on valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue.

HISTORIA: Rasimäki oli Koppelojärven kylän yhteismaata, minne oli perustettu oli 1860-luvun loppuun mennessä kolme taloa käsittävä kylä. 1920 - 1930 -luvun asutustoiminta lisäsi talolukua. Toisen maailmansodan jälkeisessä asuttamisessa painotettiin väestön sijoittumista maaseudulle. Rasimäkeen järjestettiin pika-asutustiloja Karjalan evakoille jatkosodan päätyttyä 1944. Asutustoiminta järjestettiin vuoden 1945 maanhankintalain nojalla. Siirtoväen asuttaminen oli käynnistynyt jo talvisodan jälkeen 1940 säädetyllä siirtoväen pika-asutuslailla. Maatalousministeriön vahvistaman sijoitussuunnitelman mukaan Valtimolle asutettiin pääosin suojärveläisiä. Maata lunastettiin eniten metsäyhtiöiltä ja valtiolta. Siirtoväen lisäksi maanhankintalailla asutettiin perheellisiä valtimolaisia rintamamiehiä ja invalideja. Siirtoväki kasvatti kylän asukaslukua yli puolella, ja kylään muutti myös ortodoksisia siirtoväkeä vuodesta 1948 lähtien. Asuttaminen jatkui 1950-luvulle, ja maanhankintalaki oli voimassa vuoteen 1959 asti. Valtio sääтели ja ohjasi rakentamista etenkin 1940-luvun lopussa, ja rakentamista standardisoitiin. Rasimäen asutuskylän rakentaminen toteutettiin ohjatusti tyyppiirustusten mukaan.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, pihapiiri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agrarimaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Ahola (ma/km nro 287), ID 911-409-1, Valtimo

Näkyvällä paikalla Kajaanintien tienvarsimaisemassa mäen päällä on historiallinen pihapiiri ja vanha majatalon paikka. Tila on rakennuskannaltaan monipuolinen ja hyvin vanha kulttuuriympäristökohde. Vanhat rakennukset ja miljöönä näkyneen ovat säilyneet melko alkuperäisenä muutoksista huolimatta. Asuintalo ja riihi ovat 1700-luvulta, aitat ja savusauna jopa 1600-luvulta, hirsinen navetta on talvisodan jälkeisiltä ajoilta ja liiteri 1960-luvulta. Lisäksi pihassa on uusi asuintalo. Tilalla on säilytetty myös paljon vanhaa esineistöä ja työkaluja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, majatalo, asuintalo, riihi, aitta, savusauna, navetta, liiteri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Elomäen koulu (ma/km nro 288), ID 911-402-151, Puukarintie

Elomäen hirsirakenteinen kansakoulu on edustava esimerkki 20-luvun klassisistisesta kouluarkkitehtuuria maaseudulla. Se sijaitsee Puukarin maakunnallisesti arvokkaassa kylämaisemassa karjalaisten Pohjanlahden perukoille johtavan ikimuistoksen liikenneväylän varrella. Se on vaaran kupeessa lähellä nykyistä valtatieta ja junarataa. Ympäristöineen ja alkuperäisine rakennuksineen paikka on kuvauksellisen kaunis, ja siellä onkin filmattu elokuvaa Paavo Liskin ohjaamana 1980-luvulla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakoulu, klassismi, liikenneväylä

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutu

Hiekkalahti (ma/km nro 289), ID 911-402-82, Ylä-Valtimontie 65

Kirkonkylän maisematilaan kuuluva Hiekkalahden suurtilan pihapiiri sijaitsee näyttävällä paikalla Valtimojärveen rajautuvalla peltoaukealla. Mansardikattoinen päärakennus (1923), komea aittarivi (1900-luku) ja suuret pihakukset ovat jylhä kiintopiste vaaroja ja vesistöä vasten. Pihapiirissä on myös uusi asuinrakennus (1989).

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, päärakennus, mansardikatto, aittarivi, pihakuuset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, pelto-alue, ranta-alue

Karhunpään rantakylä:

- Karhunpään koulu (ma/km nro 290), ID 911-406-156, Kirkkolantie 21
- Kirkkola (ma/km nro 291), ID 911-406-14, Kirkkolantie 270 A
- Maamiesseurantalo (ma/km nro 293), ID 911-406-13, Neitivirrantie
- Nevala (ma/km nro 294), ID 911-406-26, Laitalantie 5
- Rahkola (ma/km nro 295), ID 911-406-31, Kirkkolantie

Karhunpään rantakylän sekä kulttuurihistorialliset että maisemalliset arvot ovat huomattavat. Se on Valtimon vesireitin varrella sijaitseva perinteinen Vaara-Karjalan rantakylä. Alueella on tehty useita esihistoriallisia löytöjä. Siellä on asuttu jo 1600-luvulla, ja vesireitti on ollut vanha kulkuväylä. Karhunpään perinteistä ja eheää kylämaisemaa on pidetty Vaara-Karjalan kauneimpana. Vesireitin ja vanhan maantien varrella tulevat hyvin esiin maiseman ominaisuudet ja kauneus. Rannoilla on poikkeuksellisen vehmas viljelymaisema, jonka vastakohtana taustalla jylhät, metsäiset vaarat. Maiseman arvo korostuu sen yksityiskohdissa kuten säilyneissä vanhoissa rakennuksissa ja yksittäisissä petäjissä peltomaiseman keskellä. Kyläkuvan kannalta merkittäviä perinteisiä pihapiirejä vanhoine rakennuksineen ovat Kirkkola (päärak. 1700-luku, aitta, navetta ja talli 1700 - 1800 -lukujen vaihde), Nevala (vanhin osa 1847) ja Rahkola (päärak. ja kivenavetta 1890, aitta 1870 - 1880). Tärkeä osa kyläkuvassa on myös maamiesseurantalolla (1924) ja Karhunpään koululla (1952).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: esihistoriallinen löytö, pihapiiri, maamiesseurantalo, koulu, viljelymaisema

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, vesistöä, peltoa

Koskenniemi (ma/km nro 292), ID 911-402-92, Tetrivaarantie 31

Keskustan tuntumassa arvokkaaseen kirkonkylän maisematilaan kuuluu Koskenniemen pihapiiri ympäröivine peltoineen. Asultaan alkuperäinen mansardikattoinen asuintalo on tyypillinen esimerkki vuosisadan alun pientilan päärakennuksesta. Myllyjoki rajaa kauniisti tilan peltoja sen toiselta sivulta.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, päärakennus, mansardikatto, pientila

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, pelto-alue, jokivarsi

Sivakan koulu (ma/km nro 296), ID 911-413-79, Peri-Sivakantie 29

Sivakan koulu (1935, suunnit. rak. mest. John Broche) on edustava esimerkki kansakouluarkkitehtuurista 1930-luvulla, jolloin koulurakennusten yksilöllisyyttä ja tunnistettavuutta korostettiin mm. sisäänkäyntikatoksissa ja muissa yksityiskohdissa. Koulupiha rakennuksineen on tärkeä kyläkuvassa. Pihalla on myös maaseutukouluille tyypillinen ulkokäymälä-liiterirakennus.

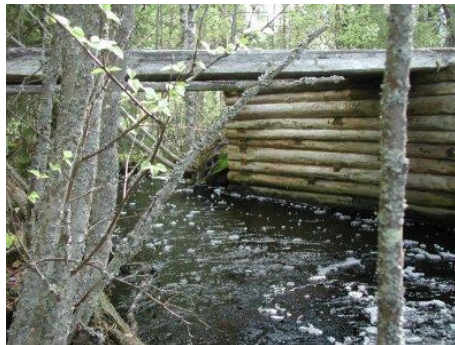
ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakouluarkkitehtuuri, sisäänkäyntikatos

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Tammikoski (ma/km nro 297), ID 911-893-173, Purnuntie

Kauniissa koskimaisemassa Hiirenjoella lähellä Rautavaaran rajaa on jäljellä alkuperäinen ja harvinainen uittoaikainen hirsisilta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: hirsisilta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: saloseutu

Tavikosken hierinmylly (ma/km nro 298), ID 911-401-3, Puukari

Tavikoskelle erämaiden keskelle perustettu vesimylly on muistomerkki saloseutujen vaikeasta asutuksesta ja siitä työstä, mitä erämaiden keskellä asuneet raivaajat saivat suorittaa elantonsa hankkimiseksi. Tämä hierin- eli härkinmylly vuodelta 1907 edustaa uittomiesten mukana peräpohjolasta kulkeutunutta ns. jalkamylly, jota on pidetty vesimyllytyypeistä vanhimpana (rak.mest. Matti Koukkari). Se oli Lopotin ja Syvämäen ympäristön kruununtorpapareiden mylly. Kohde on entisöity Valtimon kunnan toimesta jo 1967, ja se vaikuttaa olevan edelleen entisaikojen kunnossa. Alkuaan Karhunpään myllystä saadut myllynkivet ovat myös paikoillaan. Kohde on helposti saavutettavissa, joten sitä voi hyödyntää nähtävyytenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vesimylly, hierin- eli härkinmylly, jalkamylly

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: jokivarsi, koski, metsää

Turula (ma/km nro 299), ID 911-402-106, Turulantie 50

Turula on komea esimerkki Valtimon kirkonkylän vanhasta rakennuskannasta. Todennäköisesti 1600-luvulta alkunsa saanut tila on merkittävä osa historiallista kirkonkylän kulttuuriympäristöä, ja pelloilta löytyykin paljon rakennusten jäänteitä. Näyttävä alkuperäisenä säilynyt mansardikattoinen päärakennus (1922) on saanut nykyisin asuinrakennuksissa harvinaisen pärekatteen. Pihapiirissä on pitkä luhtiaitta (1730), navetta ja talli (1920-luku) sekä uusi asuinrakennus (1989). Päärakennus pihapiireineen on osa valtatie-6:tta reunustavaa kulttuurimaisemaa Valtimon keskustan sisääntulon edustalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: päärakennus, mansardikatto, pärekate, pihapiiri, pellot

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, pelto-alue

Valtimon kirkonkylämiljö (ma/km nro 72)

- **Valtimon kirkonkylä ja kirkko ID 911-402-81**
- **Paarihuone ja hautausmaa ID 911-402-99, Keskuskatu ?**
- **Suojeluskuntatalo eli Kastelli ID 911-402-85, Urheilukuja 3**
- **Työväentalo ID 911-402-107**
- **Kirkonkylän kansakoulu ID 911-402-110**
- **Kirkonkylän uudempi koulu, Koulukatu 3**
- **Viljamakasiini ID 911-402-112, Keskuskatu ?**
- **Urpiala ID 911-402-108, Keskuskatu 55**
- **Koivuharja ID 911-402-91, Keskustie 8**
- **Pelkola ID 911-402-113, Keskustie 22**
- **Yhtelä ID 911-402-113, Keskustie 103**
- **Mäkelä ID 911-402-97, Anitankatu 14**
- **Turula ID 911-402-106, Turulantie 50**
- **Koskenniemi ID 911-402-92, Tetrivaarantie 31**
- **Hiekkalahti ID 911-402-82, Ylä-Valtimontie 65**
- **Pyhän Kolminaisuuden kirkko ja ort. hautausmaa**
- **Vanha Pappila ID 911-402-111, Kajaanintie 1 a**

Kapealle kahden järven väliselle harjukannakselle sijoittuva Valtimon kirkonkylä (alkuaan Haapakylä) edustaa tyypillistä 1900-luvun alkuvuosikymmenten kirkonkylämiljöötä, jonka ilme on kuitenkin uuden rakentamisen myötä osin muuttunut. Pitkää kyläraittia reunustavat kaupparakennukset 1920- ja 1950-luvuilta muodostavat edelleen sekä tunnelmaltaan että materiaaleiltaan, muodoltaan ja mitoitukseltaan poikkeuksellisen ehyen raittimiljöön. Kirkonkylämiljööseen kuuluu useita arvokkaita rakennuskohteita kuten maisemallisesti hallitsevalla harjun laella sijaitseva Valtimon ev.lut. kirkko (A.E. Ollilainen 1901) ja hautausmaa paarihuoneineen (1940-luku) Historiallisella Kajaanin linnan etuvartioaseman paikalla sijaitseva Suojeluskuntatalo eli Kastelli (1938), Työväentalo (1910) ja viljamakasiini ovat julkisina rakennuksina keskeinen osa kyläkuva. Lisäksi käytöstä poistuneet Valtimon vanhin koulurakennus Kirkonkylän kansakoulu (1909) ja samalla pihalla komea 1950-luvun rapattu koululaitos (1951) muodostavat edustavan kokonaisuuden Haapajärjen rantatörmällä. Kirkonkylän maisemakuvaan ovat aina olennaisesti liittyneet viljellyt kulttuurimaisemat maalaistalon pihapiireineen. Aivan kyläraitin varrella ovat Urpiala

(1916), Koivuharja (1905), Pelkola (ehkä 1800 - 1900 -lukujen vaihteesta), Yhtelä (navetta 1937 ja aitta 1900-luku) sekä Kylänlahden rannassa Mäkelä (ehkä 1800-luku). Kirkonkylää reunustavaan maisematilaan voidaan lukea kuuluvan myös seuraavat vanhat maatilat kuten Turula (1922, aitta 1730), Koskenniemi (1900-luku) ja Hiekkalahti (1923) sekä Vanha Pappila ja ort. kirkko hautausmaineen. RKY 1993.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kirkonkylä, kyläraitti, kaupparakennukset, julkiset rakennukset, koulu, maatilan pihapiirit, pappila

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, pelto-alue

Rakennussuojelukohteet

Valtimon kirkko (sr-1 nro 25), ID 200776

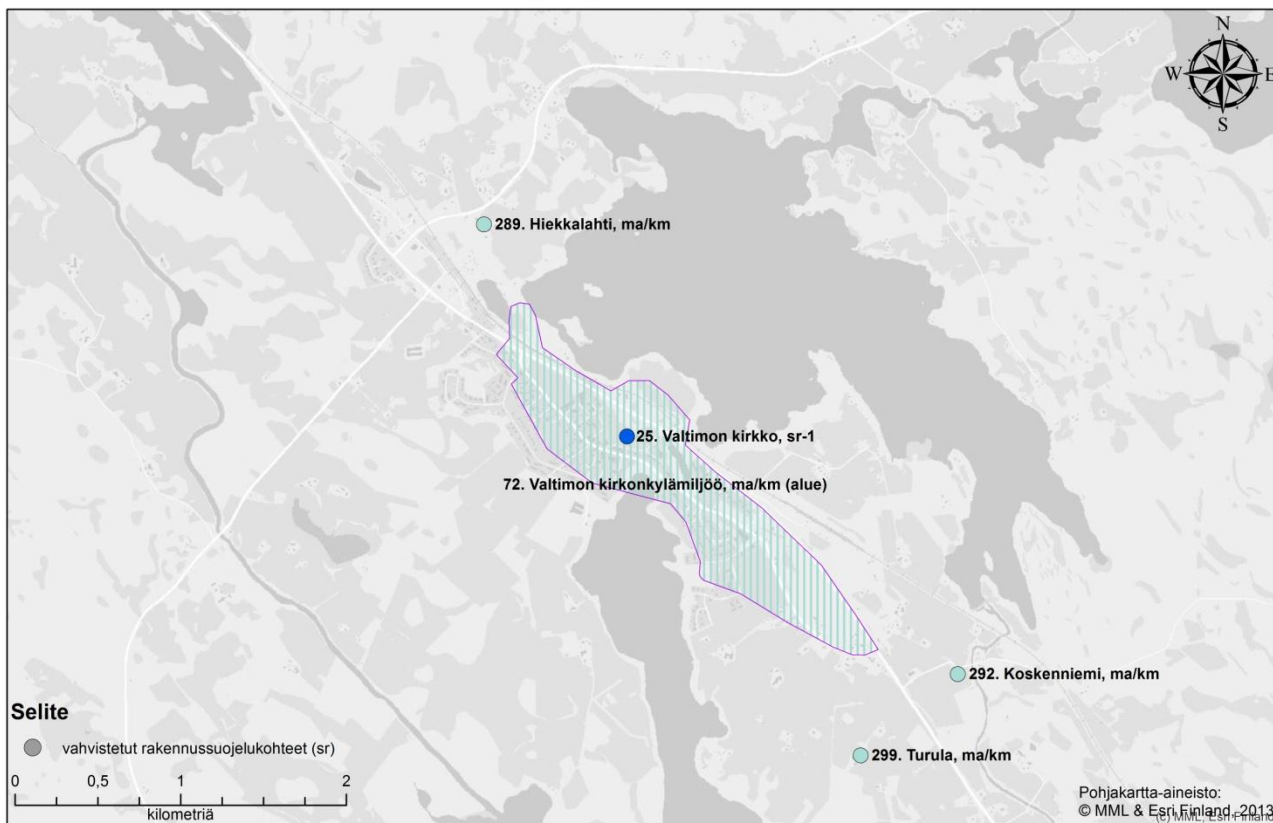

Kuva: Valtimon kirkko. Museovirasto/Marja Terttu Knapas.

Puukirkko, päätyornillinen ristikirkko on rakennettu 1901. Pienen Valtimojärven rannalla sijaitsevan Valtimon uusgoottilainen puukirkko on päätyornillinen ristikirkko, jonka kuoriosasta ulkonee matala sakaristo. Sisäänkäynnin yllä kohoava torni on kolmikerroksinen ja nelipäätyinen. Ikkunat ovat kahdessa vyöhykkeessä. Sisätilat ovat 1930-luvun korjauksen mukaisessa asussa, ja tuolloin kirkko sai puiset lehteriveistokset sekä nykyisen alttaritaulunsa, Eino J. Härkösen Ristiinnaulitun. Kirkon kaakkoispuolella on vanhaa kirkonkylän asutusta sekä entinen viljamakasiini. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Valtimon kirkonkylämiljöö (ks. ma/km-alue nro 72)

SUOJELU: kirkkolaki

Valtimon rakennettu kulttuuriympäristö

ISBN 978-952-6623-16-0
ISSN 1795-5610
www.pohjois-karjala.fi